

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské kombinované studium
2009 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Věra Slavíková

Jakub Arbes na stránkách Národních listů (1868–1877)

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Anna Huliciusová

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined (Part-Time) Studies
2009 – 2012

BACHELOR THESIS

Věra Slavíková

Jakub Arbes on the pages of National News
„Národní listy“ (1868–1877)

Prague 2012

The Bachelor Thesis Supervisor:
Mgr. Anna Huliciusová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 15. března 2012

Věra Slavíková

Poděkování

Děkuji upřímně Mgr. Anně Huliciusové za její ochotu vést mou bakalářskou práci po nečekaném úmrtí vedoucího práce doc. PhDr. Otto Nováka, CSc. Především jí však děkuji za podnětné připomínky a zejména za pozitivní, vstřícný přístup. Svým blízkým děkuji za pochopení a podporu.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá studií publicistiky Jakuba Arbese, především jeho působení na stránkách Národních listů v letech 1868–1877. Práce je rozdělena do tří hlavních tematických okruhů. První z nich se věnuje osobnosti Jakuba Arbese a jeho novinářským začátkům. Druhá část ozřejmuje úsilí představitelů obrozeneckého hnutí v 60. a 70. letech 19. století za český politický tisk a jejich významný úspěch, kdy koncem roku 1860 získal Julius Grégr koncesi na vydávání Národních listů. Poslední část mapuje Arbesův přínos tomuto periodiku v době, kdy zde působil jako odpovědný redaktor a kdy byl za své postoje opakovaně vězněn.

Klíčové pojmy

Jakub Arbes, Julius Grégr, lokální zpravodajství, mladočeši, Národní listy, noviny, odpovědný redaktor, politika, redakce, soud, staročeši, tábory lidu, vězení

Annotation

This bachelor's thesis describes the studies of journalism of Jakub Arbes and primarily his activity on the pages of *Národní listy* (National News) in the years of 1868–1877. The work is divided into three main thematic areas. First of them is dedicated to the personality of Jakub Arbes and his journalistic beginnings. The second part demonstrates the efforts of representatives of the national revivalists' movement in the 60s and 70s of the 19th century to found a Czech political press and their major success, when by the end of 1860 was Julius Grégr granted a concession to issue *Národní listy*. The last part plots the contribution to this journal in the time, when he functioned as a responsible editor and when he was repeatedly imprisoned for his attitude.

Key words

Jakub Arbes, Julius Grégr, local news, National Liberal Party (mladočeši), National News (*Národní listy*), news, editor, politics, redaction, court of law, National Party (staročeši), mass meeting, prison

OBSAH

ÚVOD	8
1. JAKUB ARBES PŘED VSTUPEM DO NÁRODNÍCH LISTŮ ..	10
1.1 Osobnost Jakuba Arbese	10
1.2 Spolky a besedy	13
1.3 Služba divadlu	15
1.4 První zkušenosti s redakcí novin	17
1.5 Poprvé odpovědným redaktorem – Vesna kutnohorská.....	19
2. POLITICKÝ ŽIVOT V ČESKÝCH ZEMÍCH V 60. A 70. LETECH 19. STOLETÍ, VZNIK NÁRODNÍCH LISTŮ	23
2.1 Politické souvislosti.....	23
2.2 Vznik Národních listů	29
2.3 Vyhranění dvou politických proudů - staročeši a mladočeši	34
3. REDAKTOREM NÁRODNÍCH LISTŮ	38
3.1 Odpovědným redaktorem	38
3.2 Referáty ze soudní síně.....	41
3.3 Soudničky	42
3.4 Lokální zpravodajství	45
3.5 Českolipské vězení	48
3.6 Zpět v Národních listech	50
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
SEZNAM PŘÍLOH	58

ÚVOD

Koncesi k vydávání českého politického deníku Národní listy získal koncem roku 1860 dr. Julius Grégr. Vycházely bez přerušení osmdesát let, od roku 1861 až do roku 1941. Svou dlouholetou historií se řadí mezi nejvýznamnější politické listy v Čechách. Bakalářská práce se zaměřuje pouze na jedno desetiletí (1868–1877) existence tohoto periodika, kdy se jedním z členů redakce stal tehdy mladý začínající novinář a spisovatel Jakub Arbes.

Cílem této bakalářské práce je odpovědět na následující otázky. Jaký byl žurnalistický přínos Jakuba Arbese v redakci Národních listů? Co vedlo Julia Grégra k tomu, aby tehdy nepříliš zkušeného Jakuba Arbese přijal na pozici odpovědného redaktora a později, po téměř deseti letech, mu dal nečekanou výpověď? K dosažení těchto zjištění byla použita metoda historické a obsahové analýzy současné i dobové literatury a dobových pramenů. Na základě získaných informací byla práce koncipována do tří částí tak, aby zkoumané desetiletí bylo členěno do přehledných a vzájemně se doplňujících celků a napomohlo zkoumané cíle objasnit.

První kapitola se věnuje osobnosti Jakuba Arbese a jeho aktivní účasti v besedních a divadelních spolcích tehdejšího Smíchova. Dále pak jeho snaze prosadit se svými články v některých periodikách jako byly Lumír nebo Humoristické listy. Prostor je věnován Arbesovu působení v regionálních novinách Vesně kutnohorské, kde získával své redaktorské zkušenosti před vstupem do Národních listů. Charakteristika jeho osobnosti je důležitá pro další pochopení jeho postojů při soudních přelíčeních, kterými v pozici odpovědného redaktora Národních listů prošel.

Druhá kapitola přibližuje politickou situaci 60. a 70. letech 19. století v českých zemích. Ozřejmuje bouřlivé období táborových hnutí a snahy představitelů obrozeneckého hnutí o českou nezávislost. V kapitole jsou uvedeny skutečnosti předcházející založení Národních listů, úryvky z jejich programu a z některých významných článků prvního čísla. Jeden z těchto článků vynesl Juliu Grégrovi první tiskovou žalobu. Obsah prvního čísla

Národních listů byl jasným ukazatelem dalšího ideového směřování tohoto listu.

Poslední kapitola mapuje Arbesův nástup do Národních listů v době, kdy na řadě míst v Čechách docházelo k velkým lidovým manifestacím a účastníkům těchto shromáždění hrozily výslechy a soudy. Za otištěné články z těchto shromáždění a jiná, tehdy pro stát nepřijatelná témata byli majitelé novin nebo odpovědní redaktoři předvoláváni k soudu. Jakub Arbes se tak několikrát dostal i do vězení. Nejdelší trest, více než rok dlouhý, si odseděl v České Lípě. Výpověď, kterou v prosinci roku 1877 dostal od Julia Grégra, byla po deseti letech obětavé práce hořkou zkušeností. Součástí této kapitoly jsou Arbesovy žurnalistické příspěvky, které v Národních listech uveřejňoval v různých rubrikách. Psal především denní zprávy a zprávy ze soudních síní, ale věnoval se také fejetonům a soudničkám.

Dosud neuveřejněné a nepublikované skutečnosti o žurnalistickém působení Jakuba Arbese určitě ozřejmí badatelský tým Památníku národního písemnictví, který v současnosti zpracovává fond Jakuba Arbese.

1. JAKUB ARBES PŘED VSTUPEM DO NÁRODNÍCH LISTŮ

Spisovatel a novinář Jakub Arbes je jedním z nejslavnějších rodáků pražského Smíchova. Arbes a Smíchov patřili a dosud neodmyslitelně patří k sobě, tady se narodil, vyrůstal a později i zemřel. Text této kapitoly se věnuje především jeho osobnosti, kulturní a společenské činnosti a zejména jeho novinářským zkušenostem před vstupem do Národních listů v polovině roku 1868. Z těchto důvodů jsou zde jeho literární díla zmiňována pouze okrajově. Avšak ani tímto rozčleněním není možné v této práci uvést všechna periodika, kam přispíval a společenství kde se aktivně zapojoval.

1.1 Osobnost Jakuba Arbese

Jakub Arbes se narodil 12. června 1840 na Smíchově v rodině obuvníka (pocházel z Merklína na Plzeňsku), a také tady byl v roce 1849 zapsán do dvoutřídní obecné školy. V letech 1851–1854 navštěvoval farní maltézskou školu u Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Nižší reálku u sv. Jakuba studoval na Starém Městě (1854–1856), vyšší pak v Mikulandské ulici (1856–1859), kam v roce 1858 nastoupil jako suplent o pouhých šest let starší Jan Neruda. Ačkoliv byl mezi nimi malý věkový rozdíl, byl Arbesovi velkou autoritou a především literárním vzorem.¹

Další studia na polytechnice započal v roce 1859, ale nedokončil je, literární a žurnalistické dráha ho lákala více. S trochou nadsázky by dalo říci, že svůj podíl na tom měl i jeho celoživotní přítel Petr Šafařík, bratranec z Merklína. Byl o deset let starší, ale Arbesovi ze všech příbuzných nejbližší. Spojovalo je podobné nahlížení na svět a zřejmě i on podnítil Arbesův zájem o publicistiku. Jakmile se objevilo první číslo Krásova *Času* a o dva měsíce

---

¹ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946.

později *Národních listů*, ihned Arbesovi zapáleně psal a chtěl s ním probrat obsah periodik.²

V roce 1862 se Arbes seznámil s dcerou soustružníka Josefínou Rabochovou, s níž se po dlouhé známosti 24. června 1867 oženil. Ještě před sňatkem se jim narodila dcera Magdaléna, avšak brzy zemřela. Roku 1868 se narodila dcera Olga, která se o svého otce starala až do smrti a pečovala o jeho literární odkaz. Naživu zůstala i druhá dcera Polyxena, narozená v roce 1877 a později provdaná do Berlína. Mužským potomkům však osud nepřál. V roce 1875 zasáhl rodinu dvojí smutek, zemřeli jim oba synové Julius (*1870) a Edgar (*1872). Třetí syn narozený 17. srpna 1875 a pojmenovaný také Edgar se dožil pouhých 11 let. Úmrtí posledního syna nesla rodina velmi těžce. Nezemřelo novorozeně, ale už hotový člověk, který k Arbesově radosti vynikal literárním i výtvarným nadáním.³

Arbesovo dětství, dospívání i celý další život byly spojeny s jeho rodným městem. Smíchov byl tehdy periferií Prahy a nebýt několika průmyslových podniků, připomínal by spíše venkov. Holé vrchy přímo nad Smíchovem, zahrady a rozlehlé vinice (Kotlářka, Malvazinky, Šmukýřka...), v zimě pak zamrzlé řečiště Vltavy umožňovaly tehdy malému chlapci prožívat naplno klukovské hry. Idyla venkova se však během několika let dynamicky přeměnila na průmyslové předměstí. Později tuto prudkou změnu vyličil sám Arbes v publikaci *Okolí Prahy*⁴, kde vzpomínal na starý Smíchov: „Avšak i před čtyřiceti lety měl Smíchov ještě podobu zcela jinou nežli nyní, a kdo nebyl svědkem neobyčejného rozkvětu jeho, ani by neuvěřil, že mohla se změna ta udáti v době tak krátké. Po nynějším rázu velkoměstském, po výstavných budovách nynějších nebylo tenkrát ani památky. Bylať to pouhá víska s několika továrnami – z větší části zelenářské zahrady, bělidla na kartouny, několik cihelen, dvě tři větší hostinské zahrady, několik bývalých letních sídel šlechtických, z nichž některé proměněny byly již v továrny – pak asi sto a padesát starých domků, ba chatrčí, vesměs šindelem nebo došky krytých; tu

---

² KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946.

³ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946.

⁴ *Okolí Prahy* nebo *Okolí pražské* vyšlo v roce 1887 jako třetí díl Ottova vlastivědného sborníku *Čechy*, které mělo celkem 14 dílů a průběžně vycházelo v letech 1883–1908. Jakub Arbes zde zúročil své místopisné znalosti.

a tam nějaký dům jednopatrový, a jenom dvě nebo tři budovy více než dvoupatrové.“⁵

Svazek Okolí Prahy nebyl svěřen Arbesovi náhodou. Jeho dlouhé procházky v blízkém okolí Prahy byly pověstné. Zajímal ho především levý břeh Vltavy, často se vydával přes Břevnov na Bílou horu a dále do Střešovic a Letnou, jindy do blízkých osad na Cibulku, Kotlářku či do Košář za Smíchovem. Oblíbil si Malou Stranu i židovskou část na pravém břehu Vltavy. Arbes si všímal nejen přírody, stavitelských památek a průmyslových závodů, ale také lidí, s nimiž se potkával a které zvěčňoval jako literární hrdiny ve svých dílech.⁶

Neprocházel se jen ve dne. Podobně jako K. H. Mácha a Jan Neruda miloval noc a jeho noční zážitky mu pomáhaly zbavit se starostí, někdy ho inspirovaly k vážnějšímu či veselejšímu námětu pro jeho práci, ať už pro články, nebo beletrii. V úvodu k romanetu Kandidáti existence Arbes uvádí: „Miluji noc, aniž bych věděl proč.“ Jinde dodává: „Nevím sice, z které doby podivná tato moje náklonnost se datuje; ale tolik jest jisto, že žil a pracoval jsem až dosud více v noci nežli ve dne a nepamatuji se, že bych byl za dne na někoho učinil dojem jiný nežli na člověka málomluvného, ostýchavého, ba apatického.“⁷ Přiznání, které vložil do Kandidátů existence je proto možné pokládat z hlediska jeho biografie za významné.

Arbes dozrával v době, kdy se rychle měnil politický i společenský život. Jako dospělý mladý muž již byl podle Krejčího uvědomělým českým vlastencem, ale jeho politické postoje tehdy ještě zdaleka nebyly tak silné. Zlom u něj nastal až v době, kdy v habsburské říši došlo k uvolnění poměrů, ministr vnitra Alexander Bach byl odvolán a císař vydal tzv. říjnový diplom, ve kterém se zřekl absolutismu a stanovil, že rozhodujícími orgány budou

---

⁵ ARBES, Jakub. *Okolí Prahy*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. Dílo Jakuba Arbese, svazek 19. s. 24.

⁶ MORAVEC, Josef. *Jakub Arbes*. Praha: Svobodné slovo, 1966. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.

⁷ ARBES, Jakub. *Kandidáti existence*. Praha: Odeon, 1966. Česká klasická próza. s. 27.

zemské sněmy. Čeští politici a představitelé kultury, kteří byli za bachovské éry věznění nebo v ústraní, začali znovu vystupovat.⁸

1.2 Spolky a besedy

Ruku v ruce s politickým uvolněním se rozvíjí společenský život. Dochází k založení Hlaholu⁹ a Sokola¹⁰, zábava spojená se zpěvem a cvičením sjednocovala celý národ. V Praze bylo otevřeno Prozatímní divadlo¹¹, byla založena Umělecká beseda¹² a v roce 1868 byl položen základní kámen Národnímu divadlu. Buditelské ohlasy, revoluční hesla a především nadšení se neomezovaly pouze na Prahu, ale rozšiřovaly se po celé zemi. To se samozřejmě nevyhnulo ani Arbesovu rodišti. Nové továrny i založení České západní dráhy¹³ způsobily, že Smíchov pomalu přestával být předměstím. Hospodářský vývoj sem přinesl nové pracovní příležitosti a s nimi přišly masy dělníků i střední stavy, které se zapojovaly do společenského života. Velmi výstižně to popsal Krejčí: „Byla to společnost smíchovské mládeže, studentů, mladých řemeslníků i dělníků, která se tu ujala obrodné práce. Nejprve byly pořádány výlety do bližšího i vzdálenějšího okolí, k zádumčivému kostelíku zlíchovskému, do romantického Prokopského údolí, do obory ve Hvězdě i na smutně památné bojiště bělohorské, které poskytovaly příležitost nejen k tanci a družné zábavě, ale i ke krotkým manifestacím politickým, zpěvu národních i revolučních písní, nadšené deklamací básní vlasteneckých i žertovných besedních deklamovánek. Brzy však mladíci po vzoru svých vrstevníků v jiných krajích Čech přistoupili i k činnosti veřejné a k ráznému probouzení svého dřímajícího okolí.“¹⁴

---

⁸ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946.

⁹ Hlahol – pražský zpěvácký spolek založený v roce 1861.

¹⁰ Sokol – tělocvičný spolek, za datum jeho vzniku se pokládá 16. 2. 1862.

¹¹ Jakub Arbes byl v letech 1876–79 dramaturgem Prozatímního divadla. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. I/A–G*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000.

¹² Umělecká beseda – první český umělecký spolek (literární, výtvarné a hudební odbory) založený v roce 1863.

¹³ V roce 1862 vyjel ze Smíchova první vlak z tehdy založené společnosti České západní dráhy.

¹⁴ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946, s. 85.

Mladého Arbese¹⁵ zasáhlo toto nadšení a brzy se stal duší podobných akcí, ve kterých mohl uplatnit svůj spisovatelský i organizační talent. Především jeho zásluhou byla v roce 1860 založena Obecná veřejná knihovna.¹⁶ Na úřadech vymohl navrácení 120 knih obnovenému spolku, kterému v bachovském období zakázalo činnost okresní hejtmanství. Knihy se pak staly základem knihovního fondu. Společnost se dramaticky měnila a všechny vlastenecké projevy vedoucí k uvědomění si češství byly vše vítány. Arbes tuto atmosféru podporoval pravidelnými besedami, kde zúročil své znalosti okolí získané při pěších túrách a zároveň využil příležitosti, že může aktuálně reagovat na nové události v politice. V monografii Krejčí dále uvádí: „Roku 1861 začaly veřejné smíchovské besedy, na nichž Arbes účinkoval jako konferenciér žertovným ‚besedním čtením‘. Tyto jeho výstupy měly nejčastěji ráz lokální, když tu např. ve dvou pokračováních přenášel svou ‚Promenádu po Smíchově‘, na níž prováděl posluchače dům od domu od Újezdské brány k ‚zlatému andělu‘ a odtud až k Plzence, a podával satirické portréty svých krajanů se zvlášť ostrými charakteristikami jejich stanoviska k hnutí národnímu. Avšak útočil i na vídeňské ministry a politický život vůbec.“¹⁷

Určitým neoficiálním spolkem, byla společnost Mahábhárata, veselá hospodská společnost, která se scházela v pivovaru U sv. Tomáše v Letenské ulici v Praze. Nebyl by to však ucelený pohled na Arbese, kdyby zde o ní nepadla zmínka. Šlo o bohémskou společnost sdružující různé umělce – zpěváky, herce, malíře, sochaře, spisovatele, redaktory časopisů, ale i majitele nakladatelství – Arbes zde byl jejím pomyslným králem¹⁸. Za všechny lze jmenovat Arbesova velkého přítele Mikoláše Alše, nakladatele Františka Šimáčka a jeho synovce Matěje Šimáčka, básníka a politika Josefa Svatopluka Machara, ilustrátora Karla Krejčíka, herce Josefa Švába-Malostranského. Spolek byl jednak pomyslnou tribunou, kde se probírala politická, kulturní i společenská témata, ale také určitým sdružením fungujícím na principu

---

¹⁵ Příloha B: Fotografie asi třicetiletého Jakuba Arbese.

¹⁶ V roce 1922 se Obecní knihovna sloučila s Knihovnou hl. města Prahy a stala se pobočkou č. 29. Pod tímto číslem je evidována i v dnešní Městské knihovně v Praze.

¹⁷ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasik, 1946. s. 87.

¹⁸ Příloha C: Jakub Arbes zobrazen jako král Mahábháraty.

solidarity. Arbesův dopis Mikuláši Alšovi z 15. dubna 1885 je toho zřejmým důkazem: „Mistře! Krejčík vzkazuje, že nemá se jíti k Tomášovi dnes, nýbrž zítra (ve čtvrtek dne 16. 4.); přinese prý tam nějaké návrhy k obrázkům. Dále zvěstuju, že navrtal jsem kšeft. Se Šimáčkem mluvil jsem včera – máte prý se u něho najisto zastaviti v pátek dopoledne mezi 10. a 11. hodinou. Chce promluviti především o ilustrování Jiráskových Psohlavců, pak Máje. Sláva! Tím se prozatím do přízně mistrovy poroučím a přeju šťastné pořízení. J. A.“¹⁹

Historické postavení spolku ve vývoji české kultury učinil Karel Krejčí: „Nebylo to vlastně království, nýbrž revoluční organisace, vedoucí tichý, ale pronikavý boj proti všemu oficiálnímu a sdružující nejrůznější nespokojence a opozičníky proti uznaným autoritám. Byla tehdy doba takových odbojných kroužků uměleckých, scházejících se v literárních vinárnách nebo hospůdkách, způsobem svého života dráždících počestné měšťany i společenské a literární patricie a připravující nové revoluční programy umělecké.“²⁰

1.3 Služba divadlu

Mezi nejdůležitější události Smíchova docela určitě patřilo založení ochotnického divadla, které bylo po zdouhavých úředních průtazích povoleno v Košířích. Pak se ještě jednou stěhovalo a nakonec získalo prostory v domě *U Zlatého anděla*. Ačkoliv to bylo divadlo ochotnické, vystupovalo v něm mnoho osobností, které se později staly slavnými. Arbes v divadle nevystupoval, ale byl jeho pilným návštěvníkem, recenzentem a především nadšeným propagátorem při svých besedních čteních. Chápal divadlo jako přirozené místo společenského života i místo, které je jako stvořené k tomu, aby podporovalo národní uvědomění a kulturu. Janáčková k tomu říká: „S vlastními hrami a dramatizacemi se neprosadil, ani ve svých spisech je neprezentoval. Šťastnější osud potkal četné studie o hercích a dramaticích, v nichž se znalec a pamětník Arbes snažil čtenáře zasvěcovat do nesnadného umění herců a do strážných údělů osobností, jež se oddaly divadelním

---

¹⁹ ARBES, Jakub. *Romaneto v listech: korespondence z let 1867–1892*, Praha: Arsca, 2010. s. 169. Korespondence. ISBN 978-80-7420-006-9.

²⁰ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946. s. 259.

múzám.²¹ Arbesův zájem o divadla byl natolik hluboký, že si připravoval materiály k vydání jejich dějin. Pečlivě shromažďoval informace k tomuto tématu týkající se jednotlivých divadel a spolků, autorů divadelních her, herců a hereček.²²

Trochu v zapomnění stojí jeho články pro *Českou Thalii*²³, kde mu byl svěřen referát věnovaný Královskému zemskému divadlu v Praze. „Svého úkolu se chopil s nejvyšší ctížádostí a odpovědností, se snahou vyrovnávat se s vybranými přestaveními tak, aby podněcoval rozvoj první scény a divadelní kultury vůbec.“²⁴ V téže době psal Jan Neruda jako divadelní referent na stejné téma do Národních listů. Jeho příspěvky už vzhledem k periodiku, kam přispíval, byly častější a podrobnější. Neruda byl pro Arbese velkým uctívaným vzorem už z doby, kdy ho učil. Teď se ocitli v situaci, kdy oba psali o stejném představení, ale každý v jiném listu, což pravděpodobně vedlo k určitému porovnávání. Janáčková k tomu uvádí: „Budiž příznáno začátečníkovi, že si vedl vedle mistra, kterého uznával, samostatně a s metodologickou invencí. V referátech, které se týkaly týchž představení, věnoval Jan Neruda citlivou pozornost motivické stavbě hry a hereckým výkonům. Patos jeho pojednání byl v znalém a kultivovaném popisu textové i herecké složky. Naproti tomu Jakub Arbes u každé hry hodnotil její aktuální společenské poslání a možné účinky, každé drama také pozoroval jako článek uměleckého vývoje. Herecké obsazení a provedení hry i její divácký ohlas sledoval s otázkou, jak a kolik první česká scéna získává postupně předpoklady být průpravou pro chystané divadlo Národní.“²⁵

Snažil se být objektivním a spravedlivým posuzovatelem, což výrazně přispělo ke zkvalitnění dobové divadelní kritiky. Jestliže se mu nelíbil slabý výkon herců či špatná dramaturgická stavba hry, vyslovil jasně svůj názor.

---

²¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987. s. 56.

²² Příloha D: Arbesovy poznámky uložené v Literárním archivu PNP.

²³ Česká Thalia – první český časopis zbývající se profesionálním i ochotnickým divadlem, založený roku 1867. In: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1/A–G*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000.

²⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987. s. 56.

²⁵ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987. s. 57.

Když však občas psal o ochotnických představeních, byl mnohem shovívavější a spíše povzbuzoval.²⁶

1.4 První zkušenosti s redakcí novin

Politické události a atmosféra šedesátých let devatenáctého století se s odstupem času jeví jako šťastné období. Padl Bachův režim, bojovalo se o samosprávu českých zemí, docházelo k zakládání rozličných spolků a především vznikaly nejrůznější noviny a časopisy. To všechno působilo na dospívajícího Arbese, který v té době měl už několik hotových nezveřejněných rukopisných děl a chtěl je publikovat. Svými literárními pokusy i překlady obesílal redakce.²⁷

Pomyslný novinářský práh překročil Arbes roku 1860, kdy se odhodlal zaslat do tehdy nejvýznamnějšího literárního časopisu *Lumír* své dopisy ze Smíchova, které zde uveřejnili pod pseudonymem J. J. Merklínský. Později byly publikovány i jeho další zprávy týkající se vesměs veřejného a kulturního života na Smíchově, hlavně ochotnického divadla. Lumír sice otiskoval jeho *Dopisy ze Smíchova*, ale připojené beletristické práce v té době nepublikoval. To se změnilo až v roce 1873, kdy Jan Neruda a Vítězslav Hálek časopis Lumír po sedmileté přestávce znovu obnovili a volně tak navázali na stejnojmenný časopis. Arbesovi zde postupně otiskli romaneta *Svatý Xaverius* a *Sivooký démon*, v dalších letech pak *Elegii o černých očích* (1876), *Newtonův mozek* (1877), *Akrobaty* (1878) aj.²⁸

Tady začala jeho žurnalistická kariéra, která mu přinesla alespoň nějaký příjem a v pozdějších letech, především během jeho působení v Národních listech, i značnou popularitu. Janáčková k tomu uvádí: „Být novinářem v Čechách počátkem šedesátých let nezaručovalo snadnou obživu ani obdiv. Práce v novinách však poskytovala denní obživu a to pro Arbese bez rodinného kapitálu bylo velmi důležité.“²⁹ Dostí podstatné bylo také to, že novinářská práce měla blízko k literatuře. Arbes po celou dobu žurnalistické činnosti

²⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987.

²⁷ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987.

²⁸ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasik, 1946.

²⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987. s. 11.

souběžně pracoval i na svých beletristických dílech, která otiskoval na pokračování v různých periodikách. Uvést však všechna periodika, do kterých Jakub Arbes přispíval, by bylo nad rozsah této práce, neboť psal téměř do osmdesáti z nich, z čehož devět z nich i redigoval.³⁰

Ve stejné době jako časopis Lumír oslovil Arbes i Humoristické listy, které vycházely ve vydavatelství J. R. Vilímka. Byly jedním z mála ilustrovaným časopisů, kterých v té době mnoho nevycházelo. Pod pseudonymem J. J. Merklínský sem zaslal 15 básní, z nichž ta první nazvaná *Moudré hlavy* byla uveřejněna v listopadu 1860 a počátkem roku 1861 byla publikována ještě báseň *Moje dudy* a *Mudrc 19. století*. Úspěch to byl tedy jen částečný.³¹

Jedním z prvních Arbesových pokusů o samostatnou žurnalistiku byl ručně psaný list Smíchovan s podtitulem *Volný list, věnovaný zájmům smíchovským* a s mottem *Jděte a vypravujte dále!* Měl vycházet každou neděli v pěti exemplářích a postupně, jak by přibývali opisovači, zvedal by se jeho náklad. Jako důvod, proč se list dále nerozšiřoval, Krejčí udává: „K tomu však již nedošlo, mimo jiné asi i proto, že Arbes si našel nově, větší a významnější tribuny pro uplatňování svých myšlenek. Přesto zachované jedno číslo ‚Smíchovana‘ je zajímavé již tím, že se v něm obrazí typ českého listu radikálního, jak se pak nejbližších letech hojně objevuje v české žurnalistice pražské i provinciální.“³² Ze dvou vydaných čísel se dochovalo pouze jedno, a to z 9. srpna 1862.³³

První Arbesovo redaktorské místo bylo v týdeníku *Hlas*, který nejprve začínal jako deník a jehož program koncipoval Karel Sladkovský. První číslo vyšlo 1. ledna 1862, ale už 14. června 1865 jako deník přestal vycházet a sloučil se s Národními listy.³⁴ Obě redakce tehdy svorně prohlašovaly, že důvodem je především stejné zaměření obou listů. Deník *Hlas* neměl dlouhou historii, přesto je z hlediska dějin české žurnalistiky významným

---

³⁰ Kolektiv autorů. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. I/A-G*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0797-0.

³¹ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: Život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukášik, 1946.

³² Tamtéž, s. 88.

³³ Příloha E: Smíchovan. Arbesův ručně psaný časopis.

³⁴ BERÁKOVÁ, Milena. *Hlas, 1862–1865: vznik, vývoj a politické zaměření*. Praha: Ústav pro teorii a ději hromadných sdělovacích prostředků Univerzity Karlovy, 1970.

periodikem, neboť se v něm sešli zkušení a neohrožení publicisté s pokrokovými a demokratickými názory – Neruda, Sladkovský, Vincenc Vávra Haštalský a mnozí další.³⁵

Arbes v Hlasu, nově vydávaného jako týdeník, působil pouze od 27. září do 15. listopadu 1867.³⁶ Poprvé se tak dostal do zaměstnaneckého poměru k dr. Juliu Grégrovi, který se v té době těšil velké úctě. To mladému žurnalistovi jistě imponovalo a svou funkci rozhodně plnil svědomitě. Podle Krejčího mělo od něj každé číslo jeden nebo i více příspěvků: „Svou činnost zahájil tu referátem o oslavě památky rukopisu Královédvorského v místě jeho nalezení, psal tu pak články o Habsburcích na českém trůně, bitvě Bělohorské, Roháči na Sioně, o zpátečnické politice Španělska, klerikalisaci školství ve Francii, o výchově dívek a uveřejnil tu dlouhou životopisnou studii o Garibaldim, který se tehdy opět dostal do středu pozornosti pokrokové Evropy.“³⁷

Po necelých dvou měsících dostal Arbes výpověď s tím, že dr. Grégr předává celou redakci Hlasu prof. Kořínkovi, který byl vypuzen ze Záhřebu a nenašel v Čechách jiné místo. Po tak krátkém působení v Hlasu a tak dlouhém čekání na stálé místo to byla nepříjemná zkušenost, ale zdaleka ne tak hořká, jako když Arbes dostal od Grégra výpověď z Národních listů o deset let později.³⁸

1.5 Poprvé odpovědným redaktorem – Vesna kutnohorská

Na přímluvu Julia Grégra byl Arbes v prosinci 1867 přijat do nově založeného regionálního časopisu *Vesna kutnohorská*. Byla to pro něj první příležitost vést zcela sám celý list. V Kutné Hoře byl vřele přijat a vše zpočátku vypadalo velmi dobře. Těšil se, až se za ním jeho žena Josefka přistěhuje a on jí konečně dopřeje důstojné živobytí a bydlení. Psal jí do všech podrobností, jakým způsobem se do Kutné Hory dostane, jak zařídil pronájem bytu, kolik vydělá ve Vesně a kolik si ještě může vydělat v Květech a v Národních listech.

³⁵ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946. s. 168.

³⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987. s. 55.

³⁷ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946. s. 168.

³⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987.

Vyměnili si několik dopisů o praktických věcech kolem stěnování i o tom jak se jim stýská. Arbes jí přesně popisoval společenské události, které se tam udály, aby ji potěšil a ubezpečil, že nebude trpět žádným nedostatkem, ani kulturním. Psal jí například, které časopisy spolek Vesna objednal do své čítárny, také o divadle a jeho představeních. Zkrátka chtěl své ženě, která si užila velké nouze a příkoří, připravit přívětivý domov.³⁹

První nadšení z nového místa a především vidina vlastního bytu a dobrého společenského postavení však netrvaly dlouho. Ačkoliv byl v Kutné Hoře přijat se všemi poctami, velmi brzy se přesvědčil o tom, že regionální list má především sloužit svému majiteli. Po jednání s vydavateli, musel ze svých cílů slevit. Josefině 21. prosince napsal: „Od původního programu mého, musíme se valně uchýlit a pěstovat beletrii jen mimochodem, což ovšem pro okamžik i pro mne poněkud výhodno: mohuť aspoň pracovat pro sebe. List bude spíše hospodářsko-průmyslový a místní barvitosti než povšechně, poučně zábavný. Nelze jinak, poměry nedovolují. Musíme se držet pevné půdy. Prozatím vychází o půl archu vždy v pátek o 8. hod. zrána; později, bude-li odběratelů, přeměníme jej na list politický.“ Pár dní nato opakoval a upřesnil: „List bude téměř věcný a poučný. Průmysl a hospodářství jsou hlavní obory; zábavu budeme pěstovat jen ve fejetonu.“⁴⁰

Z dopisu Josefině jasně vyplývá, že do Vesny kutnohorské vstupoval s naprosto odlišnou představou než majitelé listu. V jeho situaci, kdy potřeboval zajistit rodinu⁴¹, byl ovšem připraven ustoupit a podřídit se jejich zadání. Po svědomitých přípravách vyšlo první číslo, kde byla otištěna Arbesova báseň *V lesní krčmě* a v úvodním článku specifikováno zaměření časopisu, který má vést „k zdokonalení hospodářství, k povznesení řemesel a rozkvétání průmyslu a obchodu.“⁴²

Přesto se, v už prvních číslech objevuje na titulních stránkách beletrie, včetně básní v levém rohu a fejetonu pod čarou. Určitý prostor věnoval Arbes i událostem z národního kulturního života, ať už to bylo vydávání veršů

³⁹ ARBES, Jakub. *Romaneto v listech: korespondence z let 1867–1892*, Praha: Arsca, 2010. s. 32–37. ISBN 978-80-7420-006-9.

⁴⁰ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987. s. 66.

⁴¹ Ženil se 24. června 1867.

⁴² KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukášik, 1946. s. 171.

J. Nerudy, J. Čelakovského, V. Šolce, nebo třeba oznámení o úmrtí malíře Karla Purkyně aj. Sledoval také místní ochotnické divadlo a objektivně konstatoval, co spolku nejvíce ubírá na kvalitě a přitažlivosti.⁴³

Zaměření dalších článků se týkalo lokální tematiky, například o průmyslové škole, kde po večerech probíhaly kurzy pro tovaryše, které právě stagnovaly, a bylo potřeba je oživit. Velký prostor také zaplnily praktické informace z průmyslových podniků v okolí. Pravidelnou rubrikou byla místní kronika, která evidovala úmrtí a narození. Vesna kutnohorská se samozřejmě neobešla bez inzerce, převažovaly zde inzeráty Spolku Vesna a Jednoty živnostensko-umělecké na Horách Kutných, které podávaly podrobné informace o připravované průmyslové výstavě pro čáslavský kraj. Většina článků vycházela bez podpisu, protože Arbes musel příspěvky místních obyvatel po gramatické stránce hodně upravovat. Ze svých příspěvků podepisoval jen básně v podobě J. Arbes, u fejetonů zaměřených především na ženy nejčastěji využíval podpis Robinson.⁴⁴

V tomto duchu vycházel časopis do 27. března 1868, kdy byl otištěn úvodník *Ku charakteristice obecního zastupitelstva kutnohorského*, jehož autorem byl s největší pravděpodobností Arbes. Nevybíravě v něm kritizoval obecní zastupitelstvo. Část jeho členů prý svoje práva a povinnosti nezná a část je nechce ani znát ani dodržovat. Napsal, že někteří si chodí do poradní síně pouze vyslechnout ostatní členy, a v důsledku toho se představenstvo obce dělí na řečníky a kejvaly. Kritický článek zakončil výzvou, aby se ti, kteří se nechtějí namáhat správou obce, vzdali svých pověření. Ve stejný den přidal věcnou zprávu o srocní dělnictva v sedlecké továrně na tabák, jehož příčinou byly stížnosti dělníků na nízké platy a peněžité pokuty. Tímto číslem se pravděpodobně začaly vyhrocovat konflikty s majiteli listu. Arbes to ještě přiřivil v prvním dubnovém čísle tím, že napsal úvodník s názvem *O poměrech dělnictva sedleckého*, kde si neodpustil komentář týkající se toho, že dělnickou svépomocnou pokladu by neměli spravovat podnikatelé, neboť to nutně plodí nedůvěru a nejistotu.⁴⁵

⁴³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987.

⁴⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987.

⁴⁵ Tamtéž, s. 69–70.

Arbesův zájem o sociální otázky, sympatie k dělnictvu a především přímočaré komentáře nakonec způsobily, že byl vydavateli listu požádán, aby se redakce vzdal. Jeho původní plán, že v Kutné Hoře založí domácnost a povznese regionální tisk, nevyšel podle jeho představ. Přál si získat pro venkovský časopis předplatitele mezi příbuznými a známými v Praze, ale na to zde působil jen krátký čas. Jako redaktor ve Vesně kutnohorské opravdu nepůsobil dlouho, první číslo vyšlo 17. ledna 1868, a o tři měsíce později (19. června 1868) už list oznamuje změnu v redakci. Nicméně svým pobytem v Kutné Hoře si Arbes neuškodil. Od přátel věděl, že jeho činnost zde sledoval Jan Neruda a pravděpodobně i další. Snad i to napomohlo k tomu, že po návratu do Prahy dostal nabídku na místo odpovědného redaktora *Národních listů* od Julia Grégra, který pro bouřlivé období české žurnalistiky rád využil jeho osobní postoje.⁴⁶

---

⁴⁶ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946.

2. POLITICKÝ ŽIVOT V ČESKÝCH ZEMÍCH V 60. A 70. LETECH 19. STOLETÍ, VZNIK NÁRODNÍCH LISTŮ

Situace na počátku 60. let 19. století úzce souvisí s událostmi na konci let padesátých. Důsledky hospodářské krize v roce 1857 a prohraný vojenský konflikt v bitvách u Magenty a Solferina v červnu roku 1859, kde vojska habsburské monarchie prohrála se Sardinským královstvím, vystupňoval nespokojenost u všech vrstev obyvatelstva. Ztráta území, nevyřešené národnostní požadavky příslušníků monarchie, ztroskotání vize celní unie s Německým spolkem, zadlužování státu a celkově špatná finanční situace, to vše vedlo císaře ke změnám uvnitř monarchie.⁴⁷

2.1 Politické souvislosti

Prvním významným krokem bylo odvolání několika státních úředníků v čele s ministrem Alexandrem Bachem v srpnu 1859. Dále došlo ke svolání říšské rady, která měla za úkol projednat státní a finanční záležitosti. To vyústilo k tzv. říjnovému diplomu, který byl vyhlášen 20. října 1860.⁴⁸

Urban k tomu dodává: „Diplom taxativně vymezil kompetence říšské rady a všechny ostatní výslovně nejmenované oblasti působnosti přenášel na půdu zemských sněmů. Říjnový diplom byl pouze rámcovým základním zákonem, který měl být dále rozšířen a detailně propracován.“⁴⁹ Zákonodárná moc tedy byla svěřena zemským sněmům, které prozatím vytvořily stočlennou říšskou radu. Ta zastupovala celou monarchii a rozhodovala o finančních, obchodních i zahraničních záležitostech.

Ministrem Antonem Schmerlingem byla panovníkovi 26. února 1861 předložena ústava, která obsahovala několik desítek zákonů. Podle ní se říšská

---

⁴⁷ EFMERTO VÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8.

⁴⁸ EFMERTO VÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8.

⁴⁹ URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. s. 228. ISBN 80-7106-500-5.

rada dělila do dvou komor. Na panskou sněmovnu, kterou jmenoval panovník a volenou poslaneckou sněmovnu. Celoříšské záležitosti se měly projednávat v širší (úplné) říšské radě, v užší radě pak otázky neuherských zemí s výjimkou Benátska. Volby do zastupitelských úřadů se konaly na podle daňového cenzu, tedy na základě odváděných daní. Tak vznikly tzv. kurie, čtyři skupiny, které umožnily asi šesti procentům obyvatel monarchie zúčastnit se voleb.⁵⁰ První kurie velkostatkářská byla nejsilnější, v druhé byli příslušníci živnostenských a obchodních komor zastupující města a průmyslová místa, třetí kurii tvořily venkovské obce, a čtvrtá⁵¹ byla pro ty občany, které nebylo možné zařadit do kurií předchozích. Kurie se zdály být jakousi modernizací původního stavovského uspořádání, ale využitím počtu cenzu se stalo, že většina poslanců českého sněmu nezastupovala české národní zájmy.⁵²

Efmertová k tomu udává: „Spokojenost s únorovou ústavou všeobecně nebyla velká. Maďary neuspokojila svým centralismem a Čechy zklamala. Vnitřní politika režimu byla šita na míru německo-rakouského měšťanstva.“⁵³ České politické reprezentaci dané uspořádání znemožňovalo prosazení svých požadavků a po poradě 4. června 1863 v bytě Františka Ladislava Riegra zformulovalo jedenáct českých poslanců nový český program, který pak byl publikován v Národních listech. „V něm Rieger jako mluvčí poslanců ohlásil, že čeští poslanci odchází z jednání říšské rady, že nesouhlasí s únorovou ústavou a že počínají tzv. pasivní rezistenci.“⁵⁴

Čeští zástupci svou neúčastí na zasedáních říšské rady jasně dávali najevo svůj postoj, ale neznamenalo to však, že utnuly veškeré snahy. Jedním z okamžiků, který vzbudil velký ohlas, bylo uveřejnění politického konceptu Františka Palackého známého jako *Idea státu rakouského*. Série osmi článků vyšla v období od 9. dubna do 16. května 1865 v deníku *Národ*. Palacký v nich varoval před dualismem a formuloval svou představu o budoucím uspořádání

---

⁵⁰Nevolily osoby nemajetné a závislé. Ženy volily jen výjimečně, např. jestliže byly majitelkami deskově zapsaného statku a splňovaly další podmínky volebního řádu. In: EFMERTO VÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. s. 50. ISBN 80-85983-47-8.

⁵¹Čtvrtá kurie byla potvrzena ústavou až 2. dubna 1873.

⁵²EFMERTO VÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-47-8.

⁵³Tamtéž, s. 51.

⁵⁴Tamtéž, s. 52.

říše. Dle jeho názoru by ideálním řešením bylo federativní uspořádání, které by poskytovalo všem národům rovná práva. Urban k tomu dodává: „Svou váhou vynikající osobnosti českého veřejného života se sice Palacký postavil v šedesátých letech za politické úsilí českého národního hnutí, ale nebyl to jeho program a podle jeho mínění také zdaleka ne optimální program řešení národnostních a státoprávních otázek. Pochopil, že český státoprávní radikalismus šedesátých let nevyrostl organicky z dědictví roku 1848, ale byl především indukován centralismem a dualismem. Proti ‚98 procentům veřejného mínění‘ stál Palacký se svým původním programem osamoceně. Z celkové atmosféry šedesátých let pak vyplynula jeho často citovaná slova: byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.“ Dále uvádí: „Po uskutečnění dualismu a neuskutečnění fundamentálních článků v roce 1871 opakovatel Palacký ještě několikrát ostře kritická slova na adresu tehdejšího Rakouska. Ale současně sám jednoznačně prohlásil, že to nic nemění na jeho zásadně prorakouském postoji, a ohrazoval se proti falešným výkladům jeho slov.“⁵⁵

Pasivní politika české politické reprezentace zahájená po únorové ústavě nepřinesla kýžený výsledek. Zlom nastal až v následujících letech, kdy došlo ke změnám ve státoprávním uspořádání rakouského císařství vyvolaného válkou. Císař František Josef I. byl donucen v červnu roku 1866 obnovit boje proti Itálii, která tentokrát měla velkou oporu u Pruska a jeho ministra Otto von Bismarka. V rozhodující bitvě u Hradce Králové pruské vojsko svou vyspělou taktikou⁵⁶ porazilo rakouskou armádu a vybojovalo si své postavení mezi ostatními německými státy. Poražené Rakousko se muselo vzdát a reagovat na změněnou politickou situaci. Císař František Josef I. po dohodě s uherskou částí monarchie v roce 1867 změnil říši ve federaci dvou států, které oddělovala říčka Litava. Představitelé české politiky se tomuto řešení bránili, neboť v něm viděli krok, který povede k nadvládě dvou nejsilnějších národů

---

⁵⁵ URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: K otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. s. 239. ISBN 80-7106-500-5.

⁵⁶ Taktika bleskové války. Prusové v bitvě použili odlišný typ pušek tzv. jehlovky, které se nabíjely zezadu a umožňovaly rychlejší střelbu a krytí před nepřítelem.

říše, a to Němců v Předlitavsku – západní části a v Uhrách v Zalitavsku – východní části.⁵⁷

Urban k nastalé situaci rakousko-uherského vyrovnání uvádí: „Právně bylo zakotveno ve vyrovnávacích zákonech z téhož roku a znamenalo vytvoření dvou samostatných politických celků – ‚Uherského království‘ a ‚Království a zemí na říšské radě zastoupených‘ – se společným panovníkem⁵⁸, společnou zahraniční politikou a vojenstvím. Na tomto podkladě byla zřízena tři společná rakousko-uherská ministerstva, a to ministerstvo zahraničí, ministerstvo vojenství a ministerstvo financí. Všechny ostatní záležitosti spadaly výlučně do kompetence legislativních a exekutivních orgánů obou států.“⁵⁹

Vývoj událostí byl pro české země velkým zklamáním. Zvláště proto, že během prusko-rakouské války projevily loajálnost monarchii a nesly tíhu největších bojů. „Češi sice spoléhali na vyjádření vděčnosti panovníkem za jejich loajalitu během prusko-rakouské války, ale přepočítali se. Rakousko-uherské vyrovnání a jeho zaštitění prosincovou ústavou z roku 1867 obrátily politickou pozornost jinam. Ani na Českém sněmu, z něhož také čeští poslanci odešli a který byl nyní jen v rukou německo-liberální menšiny, otázky změn ve volebním řádu nezapadly.“⁶⁰

I když konec šedesátých let proběhl bez závažných změn, s dualistickým zřízením se český národ nikdy nesmířil. Nespokojenost byla vyjadřována na masových demonstracích nebo na tzv. táborech lidu. Ty se konaly především na místech, které byly nějak symbolicky spojeny s českou historií (např. pod horou Říp). Pokračováním snah o vyřešení české otázky bylo také předložení státoprávní deklarace na schůzi českého sněmu 22. srpna 1868 v Praze, která znovu otevřela českou otázku. „Deklarace přímo reagovala na rakousko-uherské vyrovnání a ohrazovala se proti ‚zjevné nespravedlnosti‘, kterou

---

⁵⁷ PERNES, Jiří. *Pod habsburským orlem: České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Brána, 2011. ISBN 80-7243-123-4.

⁵⁸ Císař František Josef I. se nechal korunovat uherským králem, zatímco slib korunovace v Čechách nikdy nevyplnil.

⁵⁹ URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. s. 229. ISBN 80-7106-500-5.

⁶⁰ EFMERTOVIÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. s. 56. ISBN 80-85983-47-8.

„fakticky zbaveno bylo království české stejného a rovněž tak starého historického práva sebeurčení v záležitostech státních i ústavních“. Důsledkem prohlášení z roku 1867 a deklarace z roku 1868 byla totální rezistence českých poslanců, která našla širokou podporu v rozsáhlém táborovém hnutí a jiných mimoparlamentních akcích, které měly demonstrovat politické stanovisko české buržoazie (tzv. pouť na Rus, převážení korunovačních klenot, kladení základního kamene Národního divadla apod.).⁶¹ Určitým pokusem o řešení ústavní krize, která vznikla českou rezistencí, byly tzv. fundamentální články.⁶² Neznamenaly sice plnou realizaci splnění českých státoprávních požadavků, ale byly určitou obdobou rakousko-uherských vyrovnávacích zákonů. Úředníci konzervativní vlády hraběte Karla Hohenwarta a českých liberálů vypracovali 18 fundamentálních článků, které měly být projednány na českém sněmu v září roku 1871. Podporovala je federalistická většina, kterou tvořili čeští liberálové a konzervativní historická šlechta. Avšak němečtí liberálové a řada nejvýznamnějších osobností monarchie s jejich přijetím nesouhlasila.⁶³

Panovník nakonec jejich ostrému tlaku ustoupil a fundamentální články nepřijal. Po neúspěchu s přijetím fundamentálních článků podala Hohenwartova vláda 27. října 1871 demisi. Do čela vídeňské vlády po něm nastoupil kníže Adolf Auersperg, který ve vládě byl celých dalších osm let. Prvním vládním aktem nové vlády bylo jmenování generála Alexandra Kollera na místo českého místodržícího. Ten vládl Čechám tvrdou rukou, nechal vyměnit mnoho okresních hejtmanů a dalších úředníků v zemi. Jeho přístup pocítil především český tisk, dále pak hostinští, provozovatelé živností, tedy do těch míst, která nejvíce přicházela do kontaktu s veřejností.⁶⁴ Zklamání z tohoto neúspěšného pokusu o české vyrovnání i celkového vývoje české politiky v letech 1867–1871 bylo veliké. Další avšak znovu nenaplněnou nadějí bylo prohlášení říšské rady ve Vídni dne 12. prosince 1872, že v nejbližší době předloží propracovaný návrh volební reformy, po kterém se už dlouho volalo.

---

⁶¹ URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. s. 243. ISBN 80-7106-500-5.

⁶² Kromě jiného měly články napomoci tomu, aby čeština byla na úřadech zrovnoprávněna s němčinou.

⁶³ URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-500-5.

⁶⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

České připomínky opět nebyly vyslyšeny a ústavní reforma potvrzená císařem 2. dubna 1873, ukončila čtvrtstoletí bojů za českou státnost a na další desetiletí zakonzervovala zákony Rakousko-Uherské říše.⁶⁵

V průběhu let 1874–1878 vláda ve Vídni opakovaně vyzývala české poslance, aby se účastnili zasedání v říšské radě, ale ti shodně odpovídali, že se dál budou držet politiky pasivní rezistence započatou už v březnu 1863. Zásadní změna nastala až v roce 1878, kdy se čeští poslanci zúčastnili dne 2. a 3. října doplňujících voleb do říšské rady. Efmertová celou situaci upřesňuje: „O vstupu do rady se však rokovalo celou první polovinu následujícího roku 1879. Historická šlechta a občanští čeští politici při jednáních s konzervativcem Eduardem hrabětem Taaffem⁶⁶, tehdejším ministrem vnitra, císařovým důvěrníkem a nejúspěšnějším říšským politikem druhé poloviny 19. století, byli vyrozuměni, že jediná cesta jak se domoci svých požadavků, povede přes účast na říšské radě.“⁶⁷ Tímto krokem začalo politicky aktivní období. Nedošlo však k žádným velkým politickým zvrátům. Taaffe už zpočátku naznačil, že nepřipustí ve své vládě žádné dramatické změny a pokud to bylo možné, vyhýbal se i projevům, které by blíže formulovaly vládní program. Poslanci Čech a Moravy sdružení do Českého klubu po zkušenostech posledních dvou desetiletí věděli, že jakákoliv reforma je nereálná. Zbývalo tedy, snažit se dosáhnout alespoň dílčích změn v rámci stávajících ústavních poměrů. Hned prvním výsledkem předběžných jednání byla audience u císaře dne 17. listopadu 1879, kde mu byly předloženy čtyři pamětní spisy s přáním, aby byla: 1. uskutečněna rovnoprávnost češtiny a němčiny ve všech úřadech v Čechách a na Moravě; 2. ve větší míře než dosud zrovnoprávněna čeština s němčinou na pražské univerzitě, konkrétně mělo být jmenováno více českých profesorů, možnost podání habilitačních prací a skládání státní či rigorózní zkoušky v češtině; 3. upraveny poměry v oblasti středního a nižšího školství; 4. upraveny podmínky u živnostenských

---

⁶⁵ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

⁶⁶ Hrabě Eduard Taaffe setrval v úřadu jako ministerský předseda přes čtrnáct roků, od srpna 1879 do listopadu 1893. In: URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 335.

⁶⁷ EFMERTOVIÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. s. 84. ISBN 80-85983-47-8.

a průmyslových škol. Všechna čtyři memoranda byla přijata a panovníkem přislíbena i zřízení zvláštní komise k prostudování a vypracování všech praktických opatření.⁶⁸ Konec sedmdesátých a především osmdesátá léta jsou spojována právě s touto tzv. drobečkovou politikou, která dlouhodobě stabilizovala společnost.

2.2 Vznik Národních listů

Tiskové zákony a další represivní opatření⁶⁹ z počátku padesátých let téměř pozastavily český politický tisk. Každý kdo v té době zažádal o koncesi na vydávání politického listu, riskoval to, že bude za nevhodné články vězněn nebo musel podřídit obsah listu vládě. Výsledkem všech těchto okolností bylo, že v českých zemích vycházely jen dva politické listy, a to v Praze *Pražské noviny*, které byly úplně ve vládních službách, a v Brně *Moravské noviny*. Politicky zcela nezávislé noviny vlastně nevycházely. Tuto mezeru částečně vyplňovaly vědecké, odborné, humoristické a literární časopisy. Některým z nich bylo povoleno uveřejňovat krátké nepolitické zpravodajství, které alespoň částečně pomáhalo čtenářům orientovat se v ideových proudech.⁷⁰

Ke zlepšení situace přispěla válka s Itálií a následný pád ministra Bacha. Tato událost podnítila novou aktivitu českých politiků a vyústila k sepsání obsáhlého memoranda, které 8. června 1860 předložili dr. Rieger společně s přítelem Josefem Macháčkem osobně císaři. Memorandum podepsané dvanácti významnými osobnostmi bylo určitým vyhlášením českého politického programu. Žádalo především o zrovnoprávnění jazyků na úřadech a ve školách, a také o vydávání českých politických novin. Beránková k tomu dále uvádí: „Vláda si při této příležitosti uvědomila, že skutečně nebude moci dále upírat Čechům právo na vydávání politického listu. Rozhodla se tedy pro jinou, záluďnější taktiku: udělila téměř současně dvě novinářské koncese na

---

⁶⁸ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

⁶⁹ Vydávané noviny musely být opatřeny novinovým kolkem, který noviny zdražoval. Další překážkou bylo povinné skládání kaucí a především tvrdé tresty, které hrozily novinářům.

⁷⁰ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky: I. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1981.

dva politické deníky a snažila se tak hned na počátku rozdvajit politické úsilí české buržoazie. První koncese byla udělena 10. července 1860 na deník Čas, druhá 8. listopadu 1860 na deník Národní listy.⁷¹

Tomu však ještě předcházela schůzka v září téhož roku. V domě u Halánků se sešli přední mužové národa: ze starší generace František Palacký, dr. Rieger, J. E. Purkyně, z té mladší prof. Emanuel Tonner, spisovatel František Šimeček, kníže dr. Rudolf Thurn Taxis, MUDr. Edvard Grégr. Jednohlasně se usnesli na tom, že je nutné vydávat český politický list, šlo však o to, kdo by se měl ucházet o koncesi. Ani Palacký ani Rieger to být nemohli, hledal se tedy někdo politicky do té doby neangažovaný, a vládě proto neznámý, na koho by však v českém táboře bylo spolehnutí, kdo by měl též patřičné schopnosti, předpoklady a hlavně chuť pustit se do nejistého povolání vydavatele a šéfa českého politického deníku. Byl přijat návrh profesora Tonnera na dr. Julia Grégra, který byl advokátním koncipientem ve Frýdlantu. Julius Grégr byl mladý, bylo mu tehdy 29 let, nebyl v Praze veřejně činný a dalo se předpokládat, že jako uchazeč o koncesi politicky u rakouských úřadů projde.⁷² Julius Grégr na výzvu svého bratra Edvarda dlouho neváhal a z Frýdlantu mu napsal: „Jsem hotov a odhodlán převzít redakci, nechť to dopadne k mému prospěchu nebo k mé zkáze.“⁷³

To, že tehdy neznámý právník Julius Grégr získal bez velkých obtíží novinářskou koncesi, bylo pro všechny zasvěcené velkým překvapením. Grégr koncesi podstoupil do majetku zakladatelského družstva, v jehož čele byli Fr. Palacký, dr. Rieger a Jan Ev. Purkyně. Navrhl také, aby se nový deník jmenoval Národní listy. Družstvo sehnalo během měsíce potřebné peníze na kauci, na tisk, na nájem místností pro redakci a administraci, na platy redaktorům a dalším zaměstnancům a především slíbilo podnik podporovat a spolufinancovat.⁷⁴

---

⁷¹ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky: I. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář, 1981. 150.

⁷² BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky: I. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář, 1981.

⁷³ GRÉGR, Eduard. *Historie rodiny*. [Praha: Grégr], 1996. s. 35. ISBN 80-902023-1-4.

⁷⁴ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky: I. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář, 1981.

Přípravy k vydání probíhaly tak dobře, že už 1. ledna 1861 vyšlo první číslo v rozsahu čtyř stran. Uveřejněné bojovné články dávaly jasně najevo, jakým směrem list dále půjde. Nosným bylo především uveřejnění programu sepsaného dr. Riegrem, který vyjadřoval politické tužby českého národa v té době. Začínal slovy: „Účel těchto novin jest napomáhati politickému a obecnému vzdělání národu našeho, aby vlastní silou dospěl ve spolku národův Rakouských k oné ústavní samostatnosti, kteráž jedině může býti pevným základem jeho všeobecného blahobytu, bezpečnou hradbou naší národnosti, důstojným ohlasem veliké naší minulosti...“⁷⁵ Odvolával se především na změny uzákoněné císařským diplomem 20. října 1860 a žádal jeho důsledné provedení.

Část programu se dotkla i církevní otázky: „Jako ve všem, žádáme svobody občanův též vzhledem vyznání náboženského. Žádáme svobody církve a neodvislosti její vnitřní správy od státu. Otázky náboženské, zvláště dogmatické, nejsou naším oborem, i hodláme se jich vystříhati, chovajíce se jinak vždy s povinnou úctou k ústavům, kteřížto jsou tak úzce spojeni se samým citem náboženským, velikým tímto činitelem v životě společenstva lidstva.“⁷⁶ Padla zde i zmínka o židovských spoluobčanech s přáním, aby vystoupili ze svého výlučného postavení a splynuli s národem.

Pro budoucí jednání se šlechtou byla velice důležitá slova o tom, že šlechtě nikdo nechce odnímat jejich tituly a práva, ale zároveň si jen na základě rodu nemůže nárokovat politická privilegia. V programu se požadovala především svoboda literatury a dalších duševních činností, svoboda tisku a především národní rovnoprávnost. A to rovnoprávnost nejen českému národu, ale dalším Slovanům: „My jsme Slované a milujeme Slovanské kmenovce své.“ Dále se říká: „Vzhledem bratrův Slovákův přejeme vroucně, aby i jim se dostalo rovnoprávnosti a důstojného postavení v mezích království uherského, o jehož minulost, válečnou obranu i kulturní vyvinutí mají zajisté neméně zásluh nežli Maďaři, pročez by též neměli míti menších práv než tito.“⁷⁷

---

⁷⁵ PŘÍLOHA F: *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1861, roč. 1, č. 1 (1. ledna), s. 1.

⁷⁶ PŘÍLOHA F: *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1861, roč. 1, č. 1 (1. ledna), s. 1.

⁷⁷ PŘÍLOHA G: *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1861, roč. 1, č. 1 (1. ledna), s. 2.

Z celého programu sepsaného 20. prosince 1860 je cítit odvaha a pevné odhodlání bránit českou otázku. Na konci programu stojí: „To jsou naše zásady, jež v ‚Listech Národních‘ zastupovati hodláme. Co žádáme je spravedlivé a Bůh sám je ochranou spravedlivých. Jinak důvěřujeme hlavně vlastním silám – a kdo se sám neopouští, toho Bůh neopouští! Krom toho slíbili nám nejčelnější mužové národa, výteční politickým věhlasem i literárními zásluhami stálou podporu, jako: Histograf Fr. Palacký, JUDr. Fr. Brauner, Dr. Fr. Čupr, bibliothékař Hanka, redaktor Dr. Kodým, direktor J. Krejčí, Jak. Malý, JUDr. J. Palacký, JUDr. Pinkas, Dr. prof. J. Purkyně, redaktor Fr. Rezáč, JUDr. Fr. Lad. Rieger, rada K. Štorch, JUDr. Rudolf kníže z Turnů a Taxisů, JUDr. Pravoslav Trojan, rada J. Wenzig, prof. V. Zelený aj. Stáli spolupracovníci naši budou: Vojtěch Bělák, Vítězslav Hálek, Jiljí Jahn, JUDr. Jeřábek, Fr. Jeřábek, JUDr. V. Svatek, dir. Leop. Zvonař, ve věcech uherských prof. M. Hattala aj.“⁷⁸ Výčet všech těchto jmen svědčí o tom, že list měl velikou podporu tehdy významných osobností.

Program Národních listů měl rozsah asi jedné tiskové strany a byl otištěn zhruba ze dvou třetin na první straně a z jedné třetiny na straně druhé. Pod čarou na první stránce byly dva fejetony, které by se mohly na první pohled zdát nedůležité, ale podobně jako Program Národních listů, tak i tyto dva fejetony se dovolávaly práv Čechů. Fejeton s názvem *Divadlo a my* žádalo rovnoprávnost v počtu německých a českých představení ve Stavovském divadle: „Před třemi léty jsme žádali pouze jedno představení všedního dne. Žádost' ta odeřena. Čas vše mění, i časy. Myslím, že se teď neuspokojíme pouze jedním dnem. Máme-li rovné právo, musí být úplné. Vydržuje-li se stavovské divadlo stejně z důchodů českých jako německých, má k představením stejné právo národ český jako německý“. Článek končí velmi odvážně a odráží atmosféru ve státě i sebevědomí listu. Výrazně, prostrkaným písmem se zde píše: „My chceme, a to hned, pokud vlastního svého divadla míti nebudeme, polovici večerů v stavovském divadle k představením českým, druhou polovici at' si mají Němci.“⁷⁹

---

⁷⁸ PŘÍLOHA G: *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1861, roč. 1, č. 1 (1. ledna), s. 2.

⁷⁹ PŘÍLOHA G: *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1861, roč. 1, č. 1 (1. ledna), s. 2.

V tomto prvním čísle byl také uveřejněn otevřený list školnímu radovi Marešovi, germanizátorovi českého školství. Článek napsal Julius Grégr (signováno Gr.) a to tak ostře, že za něj byla na Národní listy uvalena tisková žaloba. Školnímu radovi bylo vytýkáno, že za jeho úřadování se do českých škol dosadili němečtí učitelé, že český jazyk vyučovali lidé, kteří ho prakticky neznali a zároveň byli lhostejní k národním snahám, že direktorská místa byla obsazena lidmi bez vhodného vzdělání a na školách byla němčina úřední řečí. Článek zabíral téměř polovinu jedné tiskové strany a Julius Grégr Mareše nijak nešetřil: „Vy, pane rado, povstana s systémem germanizující centralisace, nyní již ztroskotaným, jste snad skoro jediný, co nás ještě nyní za doby svobodnějšího ruchu strašíte co neblahý stín, co nemilá upomínka padlého onoho systému; a musíme se vyznati, že pokud' Vy trváte v důležitém úřadě svém co rada školní, nespátřujeme nižádné garancie, že se skuteční rovnoprávnost národní.“ Dále se píše: „Očekávali jsme tudíž všickni, že diplom od 20. října 1860, nímž stará centralisace a germanisace odstraněná byla, i Vás co nepatrného agenta této k odstoupení přiměje. – Vy však posud trváte úřadě svém, vzdor všeobecné indignací, která v národu našem proti Vám povstala.“⁸⁰

Z těchto několika úryvků prvního čísla Národních listů je zřejmé, že ačkoliv hovoří jen za sebe a informují pouze o svém zaměření a směřování, že se zároveň staví do pozice mluvčího českého národa. Jasně se jsou zde formulovány české národní požadavky i budoucí program, kdy list chce napomáhat politickému a obecnému vzdělávání Čechů. Obliba Národních listů, které vznikly především jako tiskový orgán *Národní strany*, prudce stoupala. Podpora známých osobností českého veřejného života tomu hodně napomohla. Národní listy brzy patřily k nejčtenějším a největším českým deníkům. „Jejich popularita rostla dosud nevídaným tempem. Už jejich první ročník získal větší počet odběratelů než všechny české noviny vycházející dříve nebo současně s tímto listem.“⁸¹ Své čtenáře si Národní listy našly i v tam, kde o noviny dříve nebyl zájem. Aby tento zájem neopadl, bylo nutné nabídnout pestřejší

---

⁸⁰ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1861, roč. 1, č. 1 (1. ledna), s. 3.

⁸¹ VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. Vliv Národních listů na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. století. In: VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla a Milan Řepa: *Bratři Grégrové a česká společnost ve druhé polovině 19. století*. Praha: Grégr, Historický ústav AV ČR, 1997. s. 41. ISBN 80-902023-7-3.

vyváženější obsah, který by byl současně komerční i politický. „V praxi to znamenalo vytvořit kulturní a národohospodářskou rubriku, tisknout místní zprávy a inzerci tak, aby list obsahoval vše, co ostatní velké politické deníky té doby. V českém prostředí bylo kupříkladu velmi důležité nabídnout čtenářům pravidelné informace o národní kultuře, zejména o nové literární tvorbě.“⁸² To se v plné míře naplnilo v roce 1865, kdy po sloučení s deníkem „Hlas“ přišli do redakce vynikající novináři, jako byl například Vincenc Vávra Haštalský, Jan Neruda, Karel Sladkovský a další.

2.3 Vyhranění dvou politických proudů - staročeši a mladočeši

Oba proudy označované jako staročeši a mladočeši, tvořily původně jednotnou Národní stranu. Počátky této nejstarší politické strany sahají až do roku 1848 a její činnost se ve větší míře rozvinula až v roce 1859, tedy po pádu Bachova absolutismu. Umírněné liberální křídlo strany (tzv. staročeši) v čele s F. L. Riegrem, F. Palackým a A. Braunerem, J. Purkyněm iniciovalo vznik Národních listů a založení družstva, které finančně přislíbilo noviny podporovat. „Písemná smlouva však uzavřena nebyla, stejně jako nebylo přesně dojednáno a zapsáno nic o tom, jakými politickými směrnicemi se bude list řídit.“⁸³ Tato skutečnost způsobovala později neshody mezi vedoucími činiteli družstva a demokratičtějším křídlem mladočechů. K prvnímu vážnějšímu střetu mezi staročechy a mladočechy došlo již v roce 1861, a to o postoj k české šlechtě. Především šlo o spor, zda se spojit s národně nevyhraněnou konzervativní aristokracií. Česká šlechta, zvláště někteří mladší aristokraté dobře chápali, že nemohou žít izolovaně od společenského dění a musejí slevit ze své výlučnosti a připojit se k českému národnímu hnutí. Palacký s Riegrem tomu byli nakloněni. Byl to značný obrat, neboť jak Urban uvádí: „Do vydání Říjnového diplomu v roce 1860 neexistovaly mezi českými

---

⁸² VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. Vliv Národních listů na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. století. In: VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla a Milan Řepa: *Bratři Grégrové a česká společnost ve druhé polovině 19. století*. Praha: Grégr, Historický ústav AV ČR, 1997. s. 43. ISBN 80-902023-7-3.

⁸³ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky: I. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1981. s. 155.

liberály a aristokratickými konzervativci žádné bližší vztahy.⁸⁴ Rozdílný postoj k této otázce byl shrnut do politického programu deníku *Hlas* sepsaného Karlem Sladkovským. Program se podobal zveřejněnému programu v prvním čísle *Národních listů*, avšak lišil se odstavcem, v němž se říká, že národ se obejde bez šlechty, která se svému národu odcizila.⁸⁵

K dalšímu vyhocenějšímu střetu došlo v roce 1863 ohledně lednového polského povstání. O bojích psaly všechny české noviny a některé, jako *Hlas* a *Boleslavan* neskrývaly svou podporu. Opačné stanovisko Palackého a Riegra ve výsledku vedlo i k tomu, že *Národní listy* vedené bratry Grégrovými už dál nechtěly tlumočit názory staročeských představitelů. Rieger na podzim roku 1863 podal žádost o vydávání politického listu *Národ*, který tlumočil názory Riegra, Palackého, Braunera a několika dalších osobností. Urban to shrnul: „Postupně se vykryštovaly tři politické směry: konzervativní křídlo reprezentované *Národem*, liberální proud kolem *Národních listů* a *Hlasu* a konečně radikálně demokratický proud, jehož nejhlasitějším mluvčím byl *Boleslavan*.“⁸⁶

V pohledu na otázku ohledně aristokracie sympatizovali mladočeši s demokraty, ale jejich národně politický program byl více podobný konzervativním staročechům, což se projevilo při rozhodujících jednáních. „Novinové polemiky pokračovaly po celou první polovinu roku 1864, ale již jarní zasedání českého sněmu do 2. března do 31. května 1864 prakticky demonstrovalo oboustranný zájem o uchování ‚jednoty v různosti‘. Riegrovi a Sladkovského stoupenci mezi poslanci se rozcházeli v řadě dílčích otázek a hlasovali také odlišně, a to vždy tam, kde nějak byla nebo mohla být dotčena pozice šlechty. Ve věcech ‚zachování práv národa českého‘ však mezi českými poslanci neexistovalo stranictví.“⁸⁷ V podobném duchu se od poloviny šedesátých let ubíral i další vývoj. Jedním z důvodů byla rychlý vývoj politické situace v té době, především vznik Rakouska-Uherska v roce 1867. To obě křídla *Národní strany* sblížila a přivedla k užší spolupráci.

---

⁸⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 163.

⁸⁵ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

⁸⁶ Tamtéž, s. 180.

⁸⁷ Tamtéž, s. 182.

Obrat nastal na konci roku 1871, kdy nebyly přijaty tzv. fundamentální články, a byl zmařen pokus o české vyrovnání. Tehdy se konzervativci v čele s Riegreem a Palackým a za podpory české šlechty rozhodli vyčkávat na vhodnější mezinárodní situaci, aby bylo možné znovu jednat o českém vyrovnání. Tzv. pasivní odpor spočíval v bojkotu říšské rady a českého zemského sněmu. Postoj staročechů neměl podporu u všech českých politiků a nespokojenost. „Národní listy tlumočily názory předních mladočeských politiků. Listy především uváděly, že otázka pasivity není otázkou státoprávní, ale otázkou taktiky politického boje. Trpný odpor nemá být principiálním postojem, ale prostředkem, jímž lze dosáhnout určitých cílů. Tato taktika se podle Národních listů v minulých letech neosvědčila, a proto je nutné ji opustit a hledat jiné důraznější cesty.“⁸⁸

K zásadní roztržce došlo na podzim roku 1873, kdy se jednalo o obeslání či neobeslání českého zemského sněmu. Tehdy 28 poslanců, mezi nimi Karel Sladkovský, bratři Grégrové, Vincenc Vávra Haštalský a další složili své mandáty. Byli označeni za rozkolníky, kteří už nemohou dále kandidovat. Z mladočechů, kteří v té době nebyli samostatnou politickou stranou, kandidoval do říšské rady v lednu 1874 pouze Sladkovský. Jiná situace byla v létě stejného roku před volbami do zemského sněmu. Mladočeši zde kandidovali s programem „činné politiky“, která odmítá „pasivní odpor“. Sedm zvolených kandidátů 15. září 1874 nastoupilo do aktivní politiky za Národní stranu svobodomyšlnou, která byla oficiálně založena až na sjezdu mladočechů 25. prosince 1874. Ustavující sjezd přijal základní program napsaný Juliem Grégrem. V osmi bodech zde mladočeši představili svou další činnost. Především zdůraznili potřebu vzdělanosti a osvěty, místo pasivního odporu vyjádřili podporu většímu zastoupení Čechů v českém sněmu a ustavili jednadvacetičlenný sbor důvěrníků z celé země, který měl pomoci řídit celou činnost strany. Takto propracovaným programem, který byl ještě doplněn na druhém sjezdu strany v listopadu 1875, předčili staročechy, kteří podobný program neměli a opírali se jen o různé deklarace a prohlášení.⁸⁹ K dalšímu

---

⁸⁸ EFMERTO VÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. Praha: Libri, 1998. s. 82. ISBN 80-85983-47-8.

⁸⁹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.

vývoji Urban uvádí: „Politická roztržka s prudkými vzájemnými útoky pak trvala několik let a nebyla přelomena ani po Palackého smrti v roce 1876, ačkoliv z různých stran došlo k několika pokusům. Ale čas pracoval pro mladočechy a většina konzervativců viděla stále zřetelněji bezvýchodnost pasivní rezistence.“⁹⁰ V listopadu roku 1877 došlo k dohodě obou stran o vytvoření společného státoprávního klubu, na kterém měly být projednávány pouze státoprávní a národnostní otázky. Následující dva roky 1878–79 byly rozhodující pro další vývoj českého národního hnutí a významným mezníkem obou politických stran. Padlo společné rozhodnutí o ukončení pasivní rezistence a bylo přijato pozvání vládním kabinetem hraběte Taaffeho do Vídně. Schůzky se zúčastnili J. Clam-Martinič, Jiří Lobkovic, F. L. Rieger, A. O. Zeithammer a Julius Grégr, který zastupoval nemocného Sladkovského. Byly zde dohodnuty podmínky vstupu českých poslanců do říšské rady, které o několik dnů později na zasedání českého státoprávního klubu v Praze odhlasovalo 67 poslanců ze 72 přítomných. Den před novým zasedáním vídeňské říšské rady dne 6. října 1879 došlo ke vzniku tzv. Českého klubu, který spojil poslance zastupující mladočechy, staročechy, konzervativní šlechtu a moravské politiky.⁹¹ V tuto chvíli už nešlo o to, zda a kdo ze zmiňovaných proudů bude mít vůdčí postavení. Bylo potřebné stabilizovat často vyhocené události posledních desetiletí. Urban to shrnul: „Nová buržoazní společnost potřebovala „zažít“ prudké a zdaleka ne vždy harmonické a vyvážené změny, nově zvážit síly a možnosti a realisticky přehodnotit všechny ideové koncepce a programy. Za těchto okolností se objektivně otevírala šance pro autoritativní státní politiku, která by z pozice ‚nad stranami, národy a třídami‘ nastoupila cestu vzájemné neutralizace sil. Nabídnutá šance také byla nad očekávání dobře využita – vyvinul se z ní postupně vůbec nejstabilnější vládní systém, který od šedesátých let 19. století až do konce první světové války v Předlitavsku existoval.“⁹²

---

⁹⁰ URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. s. 184. ISBN 80-7106-500-5.

⁹¹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 326.

⁹² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 335.

3. REDAKTOREM NÁRODNÍCH LISTŮ

První polovinu roku 1868 byl Jakub Arbes redaktorem regionálního tisku v Kutné Hoře, a tady také sledoval začátky táborových hnutí. Průběh těchto shromáždění prožíval už jako odpovědný redaktor předního deníku *Národní listy*. Arbes tu měl na starosti méně významné rubriky, psal především denní zprávy a zprávy ze soudních síní. Jeho hlavní úloha spočívala především v jeho pozici odpovědného redaktora, kterou zastával v době perzekučních opatření, kdy hájil před soudy sebe i své noviny.

3.1 Odpovědným redaktorem

Na Nerudovo doporučení nabídl Arbes *Národním listům* své služby a jejich majiteli Juliu Grégrovi přišla tato nabídka vhod. „*Národní listy* potřebovaly na místo odpovědného redaktora muže bez majetku, aby nebyl postižitelný pokutami, a bez ohledů k vlastnímu pohodlí, neboť stanuly v čele státoprávního opozičního hnutí proti Vídni a čekal je jeden postih za druhým. Hledal se vzdorovitý a výřečný muž, schopný list bránit.“⁹³ Doba, v níž noviny vycházely, vyžadovala málo známého, ale přitom obětavého muže, který ponese odpovědnost za své i cizí příspěvky.

Arbes nastoupil do *Národních listů* v bouřlivé době, kdy po zavedení dualistického systému docházelo v Čechách k živelným projevům nespokojenosti. Při velkých lidových manifestacích, tzv. táborech lidu, se scházely měšťanské, rolnické a dělnické vrstvy. Hlavní řečníci zdůrazňovali české státní právo, zemskou samosprávu, respektování českého jazyka. Důležitým tématem byly také hospodářské otázky. Významná a často zmiňovaná manifestace proběhla na úpatí hory Říp 10. května 1868, zúčastnilo se jí okolo dvaceti tisíc lidí. Podřipský tábor pak odstartoval vlnu dalších shromáždění, protestovalo se na mnoha místech v Čechách. Velkou manifestací se stalo i pokládání základního kamene *Národního divadla* dne

---

⁹³ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. 1. vyd. Brno: Novinář, 1987, s. 12.

16. května 1868, kde Karel Sladkovský přednesl slavnostní řeč. Na počátek června byly svolány tábory na Bezděz a na Vysokou u Kutné Hory. Oba byly zakázány. Z dochovaného listu psaného redakci Národních listů je zřejmé, že mezi členy organizačního výboru tábora na Vysoké patřil i Jakub Arbes. Dne 28. května 1868 žádal z Kutné Hory redakci Národních listů, aby uveřejnila oznámení o shromáždění a do Vysoké zaslala svého zpravodaje: „Spolu vznášíme snažnou prosbu, by slavná redakce neobtěžovala sobě dne 7. června na Vysokou odeslati referenta svého.“⁹⁴ Další shromáždění, které se dostalo do širokého povědomí, se odehrávalo na Žižkově. Na vrchu nad Prahou byl vypuštěn jako znamení papírový drak a během krátké doby se tam shromáždilo asi patnáct tisíc lidí. Týden po žižkovském shromáždění dne 4. října 1868 došlo k bouřlivému táboru na Pankráci, který už měl charakter povstání. Předchozí tábory měly vyvrcholit 7. listopadu na Bílé hoře, den před výročím slavné bitvy. Chystaly se přijet davy lidí, a proto tehdy vláda rozhodla o vyhlášení výjimečného stavu v Praze, v karlínském a smíchovském okrese. Perzekuční opatření se stupňovala, místodržícím v Praze byl jmenován generál Koller, který si vynucoval státní autoritu konfiskacemi a zastavováním časopisů, rozpouštěním spolků a žalářováním.⁹⁵

Takto dramaticky se odehrávala druhá polovina roku 1868, kdy Arbes nastoupil do Národních listů. Konec roku 1868 však neznamenal konec táborových hnutí. V dubnu roku 1869 byl v Praze zrušen výjimečný stav a svou činnost zahájily porotní soudy. Znovu se scházely tábory lidu a docházelo k velkým demonstracím spojeným i s krveprolitím, například v Brně roku 1869 a počátkem roku 1870 ve Svárově a v Tanvaldu. Ve stejném roce způsobil velký rozruch tábor na Ještědu u Liberce, kde se sešlo asi třicet tisíc lidí. Pro vládu to bylo o to závažnější, že se k českým občanům přidali ve velké míře i němečtí. A napětí, navíc vystupňované blížící se prusko-francouzskou válkou, se odráželo i ve vztahu k novinám. Veškeré zmínky o táborech i jinak podezřelé texty volaly k odpovědnosti majitele a redaktory novin.⁹⁶

---

⁹⁴ ARBES, Jakub. *Romaneto v listech: korespondence z let 1867–1892*. Praha: Arsca, 2010. s. 51. ISBN 978-80-7420-006-9.

⁹⁵ KREJČÍ, Karel. *Kapitoly o Jakubu Arbesovi*. Praha: Československý spisovatel, 1955.

⁹⁶ KREJČÍ, Karel. *Kapitoly o Jakubu Arbesovi*. Praha: Československý spisovatel, 1955.

Arbes přebíral veškerou odpovědnost a za své i cizí články uveřejňované v Národních listech, proto se mnohokrát ocitl před soudem. Sám k tomu přidal vzpomínku v úvodů romaneta *Akrobati*: „Kdož medle v celé Evropě, nechť zločinec nebo padouch sebe bídňější, může o sobě říci, že byl v poměrně krátké době pěti roků asi stokrát vyšetřován, asi šedesátkrát obžalován a asi padesátkrát souzen? ...– byltě jsem odpovědným redaktorem politického deníku – nebyl žádný zázrak, když octnul jsem se také za mřížemi. Stalo se to několikrát...“⁹⁷

Jedním z nejproslulejších soudních procesů, kdy stál Jakub Arbes před porotou za uveřejněný článek v Národních listech, se odehrál před Nejvyšším soudním dvorem ve Vídni v dubnu roku 1870. Arbes zodpovídal za článek *Persekuce učitelův* otištěný 21. listopadu 1869. Ještě předtím, než došlo k přelíčení ve Vídni, projednával se případ v Praze. Článek v rozsahu téměř dvou sloupců napsaný bývalým profesorem Kořínkem kritizoval nejen chování učitelů, ale také úředníků. Už samotný začátek byl velice smělý: „Během posledních desíti let vypráskána jest vláda rakouská z Itálie a různí její c. k. darebáci přestěhovali se odtud k nám do Čech... Tak se stalo, že ty největší c. k. pijavice z polovice dřívějších zemí rakouských octly se během desíti let mezi námi, aby zde sobě vynahradily, co jinde pro zvláštnost poměrův vykonati nemohly.“⁹⁸ Arbes vzal autorství článku na sebe. V obhajovací řeči uvedl, že urážlivé výroky se nevztahovaly na celé úřednictvo, ale že takoví c. k. darebáci existují. Dramatický průběh mělo soudní přelíčení dne 25. dubna 1870 ve Vídni. Arbes se domáhal projednávání případu v češtině. Společně se svým advokátem argumentovali tím, že soud je právoplatnou instancí pro země Koruny české a měl by jednat s obžalovanými česky. Když jim soud nevyhověl, opustili soudní místnost. Byl to velký triumf se šťastným koncem. Nové ministerstvo za několik dní po procesu udělovalo všeobecnou amnestii a krátce nato, 25. dubna, ministr spravedlnosti uznal za dobré, aby se před vídeňským soudním dvorem jednalo i v jiné řeči, ne jen německy.⁹⁹

---

⁹⁷ ARBES, Jakub. *Akrobati*. 1. vyd. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, [psáno roku 1878]. s. 3.

⁹⁸ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr, 1869, roč. 9, č. 322 (21. listopadu), s. 1.

⁹⁹ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasič, 1946.

Podle dochovaného dopisu ze dne 20. června 1870, který napsal Arbes své ženě Josefině, je zřejmé, že jeho radost netrvala dlouho a on byl v krátké době znovu předvolán a uvězněn: „Milá Josefko! Konec! Už zase malér. Olgu pozdravuju a prosím Vás, abyste mi dnes poslali, co potřebuju, dále píše „Kdo přijde ke mně, musí si dříve vyzvednouti lístek u žalávníka...“¹⁰⁰

3.2 Referáty ze soudní síně

Jedním z prvních Arbesových příspěvků uveřejněných v Národních listech byl článek z 6. července 1868 *Zakázaný tábor lidu na Košumberku*.¹⁰¹ Příspěvek s podtitulem *Původní dopis* není podepsaný ani označený novinářskou zkratkou, ale dochovaly se Arbesovy zápisky z návštěvy na Košumberku v té době. Zmiňovaný článek věnoval zvláštní pozornost slídilům a udavačům, zdůrazňoval také disciplinovanost účastníků tábora. Národní listy ho v průběhu jednoho týdne otiskly na pokračování.¹⁰²

Podobně na pokračování uveřejnily zpravodajství o shromáždění u Hořic, o němž poslední zprávu podaly Národní listy v květnu roku 1869. Nazvaly ho *Tábor omladiny hořické a kralovohradecké na vrchu svatého Gotharde u Hořic*¹⁰³ s podtitulem Dokončení. Článek začal přetlumočením závěrečné řeči pana Fr. Vymetala z Hořic: „Ku konci shromáždění dnešního nemohu nepřipomenouti, která historická událost tímto místem v těchto dnech v myslí naší památkou svou se obnovuje. Mnoho krve synů svých země česká pila, na tomto pak památném vrchu dne 21. dubna 1421 slepý hrdina Trocnovský, Jan Žižka z Kalicha dobyl krvavého vítězství nad nepřáteli víry národu jednou drahé, nad krutými odpůrci náboženské svobody! Přispůbilibi jsme na dnešní den válečný tábor našeho velikána v tábor míru, který nám býti má pevnou hradbou sjednocenosti a uvědomělosti. Probudili jsme se zajisté k novému životu a tím k novému zápasu, k zápasu duševnímu, v němž odpůrcům

---

¹⁰⁰ ARBES, Jakub. *Romaneto v listech: korespondence z let 1867–1892*. Praha: Arsca, 2010. s. 68. ISBN 978-80-7420-006-9.

¹⁰¹ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1868, roč. 8, č. 184 (6. července), s. 1–2.

¹⁰² JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. 1. vyd. Brno: Novinář, 1987.

¹⁰³ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1869, roč. 9, č. 121 (2. května), s. 2.

neustoupíme.“¹⁰⁴ V dalších řádcích článek jmenoval některé zúčastněné sokolské spolky a osobnosti, které tábor podpořily. Informoval o zdařilém večerním divadelním představení a také o vydané památeční minci s vyraženým letícím orlem a nápisem *Svorně ku předu*.¹⁰⁵ Stejně tak, jako u prvního uvedeného příspěvku, ani tady není jasný autor článku. Jako odpovědný redaktor tohoto čísla je zde uveden Jakub Arbes.

Národní noviny nejprve připravovanou akci ohlásily. Pak otiskly velmi podrobné zpravodajství z jejího průběhu, kde redaktoři komentovali a většinou i citovali projevy řečníků a celkový průběh táborových setkání. To se samozřejmě neobešlo bez účasti a následně i zásahů policie a tajných agentů. „Součástí perzekučních opatření bylo zabavování inkriminovaných článků v rukopisném znění; po něm se pak pátralo jednak v redakci, jednak v bytě. Stávalo se, že byl takto dopaden a usvědčen pisatel. U Arbesů byl vypátrán například rukopis článku *Volby do školních rad*, uveřejněný 8. července 1869, a některé další k školské tematice.“¹⁰⁶

Útoky vůči tisku byly pochopitelné. Vídeňská státní správa se snažila zamezit novinám v šíření informací o otázce vleklých sporů Čechů se státní mocí. Otištění projevů ze shromáždění a následných soudních přelíčení se prostřednictvím novin dostalo k mnoha dalším nezúčastněným osobám. Okruh lidí se tak rozšířil i o ty, kteří nebyli přímo na táborových srazích. Podezřelé osoby a táborové řečníky si pak předvolávali před soud, kde je trestali pokutami a vězením.¹⁰⁷

3.3 Soudničky

Od roku 1871 docházelo k útlumu táborových hnutí a souběžně s tím řídlo i zpravodajství o něm. Čtenáři, zvyklí na pravidelné zprávy o táborech lidu a jejich dohrách u soudu, vyžadovali určitou náhradu. Nahradit je měla

¹⁰⁴ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1869, roč. 9, č. 121 (2. května), s. 2.

¹⁰⁵ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1869, roč. 9, č. 121 (2. května), s. 2.

¹⁰⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. 1. vyd. Brno: Novinář, 1987. s. 119.

¹⁰⁷ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Doslov. In: [František Šimeček a kol.], [Medailonky aut. Hana Chovancová], [aut. dosl. Jaroslava Janáčková]: *České soudničky aneb Copak je to platný: výbor ze soudniček českých autorů*. 1. vyd. v tomto souboru. Praha: Lika klub, Euromedia Group, 2002. ISBN 80-86069-19-2.

méně politická témata, která by v době zesílené perzekuce nepůsobila novinám a novinářům finanční sankce a někdy i vězení.¹⁰⁸

Tak vznikla rubrika *Ze soudní síně*, která přinášela zpravodajství ze soudních přelíčení zaměřená spíše na privátní případy. Ty přitahovaly zájem jak v samotných novinách, tak při veřejných soudních přelíčeních. Národní listy toho samozřejmě využily a často na pokračování informovaly své čtenáře o průběhu soudního procesu, podle toho, jak se jednotlivý případ vyvíjel.¹⁰⁹

Od zmiňovaného roku 1871 a po dobu dalších pěti let přispíval do této rubriky František Šimeček, pokládáný za zakladatele soudničky. Zhruba od poloviny do konce roku 1875 ho v době jeho nemoci Arbes zastupoval. Později svých dvacet osm soudniček, které byly otištěny v Národních listech, zařadil do cyklu *Z pražského paláce spravedlnosti*.¹¹⁰

Soudnička měla své zákonitosti a zpravidla byla rozdělena do tří částí. V úvodu byl projednáváný soudní případ popsáný v širších souvislostech. Pokračoval detaily o konkrétním přečinu a na konci byl jen ve zkratce uveden rozsudek. Stejně skladby se držel i Arbes. Soudnička *Z hněvu a lítosti* začíná popisem okolností, které později vedly služebnou Annu Baráškovou k zapálení dřevníku: „*Trpký, přetrpký bývá mnohdy život služebný! Za kus chleba často klopotné práce do úpadu, do vysílení – místo povzbuzení neustálé popohánění, neustálé kárání hospodářovo... Takovou byla též žena gruntovníka Brože ve Veleslavíně.*“ Dále se dozvídáme, jak služebná vypovídala: „*Nezapírala, nevymlouvala se, nýbrž vypravovala, jak se vše stalo a tvrdila, že učinila tak jen z hněvu a lítosti...*“ Arbesův popis případu je zakončený už jen strohým krátkým rozsudkem: „*Následkem tohoto přiznání se ku skutku byla pětadvacetiletá Barášková porotou jednohlasně vinnou uznána a odsouzena na 5 roků do těžkého žaláře.*“¹¹¹

---

¹⁰⁸ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987.

¹⁰⁹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Doslov. In: [František Šimeček a kol.], [Medailonky aut. Hana Chovancová], [aut. dosl. Jaroslava Janáčková]: *České soudničky aneb Copak je to platný: výbor ze soudniček českých autorů. 1. vyd. v tomto souboru*. Praha: Lika klub, Euromedia Group, 2002. ISBN 80-86069-19-2.

¹¹⁰ ARBES, Jakub. *Sivooký démon*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. Dílo Jakuba Arbese, svazek 22.

¹¹¹ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 155 (8. června), s. 2.

Někdy jeho soudničky začínaly tak, aby ve čtenářích vzbudil dojem očitého svědka celé situace. Emoce ševce ze *Stozlatového ucha*, který byl souzen za rvačku, popsal následovně:

„Mrzutě mrštil šídlem o zem, shrnul potěh s kolena a hodiv kopyto i střevíc do kouta vstal z třínožky.

„Eh! To by se mi chtělo, abych se pořád dřel!“ mručel, oblékaje kabát. Vzav pak čepici vyšel si do blízké hospůdky...“¹¹²

Právě tak zasvěceně, jakoby sám Arbes vyslechl rozhovor dvou u soudu vyslychaných osob, začíná soudnička *Prostředník*:

„Potkali se náhodou...“

„Dobře, že se s vámi setkávám,“ pravil strojmistr Otto Bertram. „Vy jste, tuším, zaměstnán v advokátní kanceláři...“

„Doktora Görnera,“ vpadl do řeči oslovený kancelista Jindřich Tietze.

„Pak byste mi mohl laskavě nějakou službičku prokázat,“ počal zas Bertram.“¹¹³

Nebylo však pravidlem, že by úvodem byl autentický děj samotné události jako v předchozích dvou ukázkách. Například soudnička „Já ne – to on“, kde se vozka obviněný z krádeže homolí cukru sám obhazuje, přenáší čtenáře přímo do soudní síně:

„Jak tu bůh nade mnou, slavný soude – já to neudělal... Ti svědkové všickni lžou, oni jsou spolčeni, slavný soude!... Já mluvím božskou pravdu a oni lžou... bůh svědek, já to neudělal.“¹¹⁴

Stavba soudničky byla více méně ustálená a právě tak i okruh námětů, které se často dokola opakovaly. Obžalovaní stáli před soudem většinou za menší delikty, jako byly rvačky, drobné krádeže, sňatkové podvody. Ale objevovaly se i ty závažnější přečiny, jako zhárství a vraždy. Pro Arbese i ostatní soudnickáře byla nejdůležitější prostřední část soudničky, kdy často banálnímu příběhu svým komentářem přidávali na napínavosti a zábavnosti.

¹¹² *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 270 (1. října), s. 3.

¹¹³ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 157 (10. června), s. 3.

¹¹⁴ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 160 (13. června), s. 3.

Arbesovy příběhy někdy vzbuzují ve čtenářích lítost s obžalovanými.¹¹⁵ Tak jako třeba ke žhářce z první zmiňované soudničky. K činu spáchanému především kvůli krutosti své gruntovnice se sama přiznala proto, že místo ní hrozilo obvinění staříčkému čeledínovi. Tvrdý trest, který pak dostala, soucit čtenářů znásobil.

Rozsudky na koncích soudniček se od předchozího jazyka podstatně lišily, většinou byly popsány jen strohou úřední řečí, která pravděpodobně měla mít na čtenáře určitý výchovný a varovný význam. Příběh s kancelistou Tietzem, který podvodně vylákal peníze na strojmistrovi Bertramovi, Arbes jen stroze ukončil: „Následkem toho byl zažalován a odsouzen do žaláře na dobu 15 měsíců.“¹¹⁶

V soudničkách se musely vždy objevit všechny už zmiňované části, ale neméně podstatné byly také jejich názvy. Arbes jako výborný pozorovatel dokázal dobře vystihnout, jaký titulek soudničky dát. U mnoha z nich se už při přečtení titulku čtenář dovtípil, proč se obžalovaný přestupku dopustil. Tak je tomu i u některých dalších soudniček zařazených do cyklu *Z pražského paláce spravedlnosti: Z mateřské lásky, Pro domácí svár, Ze vzdoru, Na žebrotě, Pro výminek*.¹¹⁷

3.4 Lokální zpravodajství

Jak psát lokální zprávy se učily v 60. a 70. letech všechny pražské deníky. A nebylo to snadné, protože v té době nebyly žádné tiskové agentury. Novináři a místní zpravodajové si vypomáhali na tzv. novinářských burzách. Tady si bez ohledu na politické zaměření novin a národnost navzájem vyměňovali své poznatky. Postupně se specializovali, někteří docházeli k soudu, jiní do nemocnic sledovat pacienty po nehodách, další se zaměřovali na úmrtí a slavné pohřby.¹¹⁸

---

¹¹⁵ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. Brno: Novinář, 1987.

¹¹⁶ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 157 (10. června), s. 3.

¹¹⁷ ARBES, Jakub. *Sivooký démon*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. Dílo Jakuba Arbese, svazek 22.

¹¹⁸ VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. Vliv Národních listů na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. století. In: VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla a Milan Řepa: *Bratři Grégrové a česká*

Místním zprávám, tzv. lokálkám, věnovaly Národní listy značnou pozornost. Někdy byly v rozsahu pouhých několika vět, ale byly i případy, kdy svým rozsahem taková zpráva pokryla i několik sloupců. Jak „lokálka“ vznikala a jaké měla čtenáře a obsah, sepsal sám Arbes ve svém fejetonu *Jak se tedy časopisy dělají* s podtitulem *Při lokálkách*, který byl otištěn na pokračování v Národních listech, a to pod čarou v rubrice Feuilleton dne 1., 2. a 5. března 1873: „Je některá odpolední hodina. Do největšího pokoje redakčního, odděleného od ostatních malou předsíní, vchází „redaktor lokálek“ čili „denních zpráv“. Pohlédne na svůj stůl, největší to z celé redakce, není-li na něm nic psaného, jako na př. dopisy z venkova, zprávy z města, nějaké „opravy“, nějaké šéfovo připomenutí atd., a nespátív tam praničeho, svlíká pohodlně svrchník a klesne pak těžce na sedadlo před stolem. Nemá ničeho na práci? Nechce se mu do práce? Přemýšlí o své hodnosti? Práce – té má až příliš mnoho! Redaktoři ostatních oddílů listu, nemají-li ničeho, nedají ničeho, „denní zprávy“ musí být, ať už jsou nebo nejsou! Máť rubrika ta své čtenáře, kteří v listu nic jiného nehledají a nečtou a je to prapodivná rubrika. Vše se hodí do ní, ať je to pravdivé či lživé, moudré či pošetilé, důležité neb malicherné, vážné neb veselé.“¹¹⁹

Většina „lokálek“ splnila svou službu a už se k nim nikdo nevracel. Některé se však dostaly do obecného povědomí. Bylo to tak i v případě, kdy, slovy Arbese, bylo spíše pošetilé než moudré uveřejnit v rubrice *Denní zprávy* lokálku o krnkovkách: „Krnkovky: Krajan náš, setník Krnka, byl jak známo povolán do Petrohradu, aby svými odpažnicemi opatřil celou armádu ruskou. Ručnice jeho (krnkovka vyniká jednoduchostí a praktičností nad veškeré dosud známé systémy odpažnic či zadovek. Z krnkovky možno pohodlně vystřeliti dvacetkrát za minutu. Zbraň tato je lehká spolehlivá, dalekonosná a náboj její laciný.“ Dále se uvádí: „Upozorňujeme krajany své na novou tuto zbraň přejíce sobě, aby našla v Čechách hojného odbytu. Je zajisté žádoucí, aby národ český opatřil se dobrou zbraní, aby mohl, kdykoliv toho bude potřeby, hájiti

---

společnost ve druhé polovině 19. století. Praha: Grégr, Historický ústav AV ČR, 1997. ISBN 80-902023-7-3.

¹¹⁹ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1873, roč. 13, č. 58 (1. března), s. 1.

rukou ozbrojenou vlast svou tak statečně, jakož ji v posledních letech hájil slovem, písmem a politickou vytrvalostí.¹²⁰

Arbes ještě před uveřejněním sdělil Juliu Grégrovi své obavy, že by zpráva mohla přivodit Národním listů další konfiskaci, ale ten si přál ji zveřejnit.¹²¹ Nebylo prokázáno, že lokálku psal Arbes, ale autorství článku vzal na sebe. „Pan J. Arbes, odpovědný redaktor „Nár. Listů“ před soudcem vyšetřovacím doznal, že článek svrchu naznačený sám psal a do tisku dal, pročez dle §§. 5 a 7 z. tr. před zákonem trestním z toho odpověden jest.“¹²² To Arbesovi vyneslo obžalobu z velezrady a Národní listy o celém procesu dopodrobna informovaly. V rubrice *Ze soudní síně* s titulem *Tisková pře Národních listů* před porotou a podtitulem *Velezrada pro zprávu o krnkovkách* otiskly den po procesu reportáž téměř na dva tiskové sloupce. Informovaly zde své čtenáře, že celou obhajovací řeč J. Arbese otisknou další den.

Dva dny po procesu vyšla ve třech sloupcích Arbesova obhajoba, kde mimo jiné přednesl: „Jsem sice obžalován pro otištění nepatrné lokálky, vlastně pro otištění asi desíti řádkův; nicméně dle obžaloby zdá se, jako by se zde jednalo o široko daleko rozvětvené spiknutí nějaké a přímo o srealisování nejrozsáhlejších opatření velezrádných na stroskotání celého Rakouska.“¹²³ Arbesova řeč byla nebojácná až útočná, vystupoval jako zkušený řečník. Národní listy udělaly všechno pro to, aby zprávou představitele státu zesměšnily a své lidi představily jako nebojácné obhájce lidských práv.¹²⁴

Značný rozruch, i když s jiným obsahem, než byla předchozí „lokálka“, vzbudil článek s nadpisem *Dr. Strousberg a jeho hospodářství na Zbirovsku*. Byla otištěna v Národních listech v rozsahu tří sloupců a detailně informovala o finančních problémech obchodníka přezdívaného *král železnic* a s tím související situací na Zbirovsku. Strousbergův krach znamenal pro mnoho dělníků jeho továren ztrátu obživy. Arbes v článku vyvracel tehdy šířenou zprávu, že by docházelo k nějakým bouřím. „Na Zbirovsku panuje úplný poklid. Zprávy, že se dělnictvo počalo bouřiti, jsou mylny. Jen tolik je jisto, že

¹²⁰ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1870, roč. 10, č. 155 (10. června), s. 2

¹²¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. 1. vyd. Brno: Novinář, 1987.

¹²² *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1870, roč. 10, č. 197 (23. července), s. 2.

¹²³ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1870, roč. 10, č. 197 (23. července), s. 2.

¹²⁴ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. 1. vyd. Brno: Novinář, 1987.

byla dělnictvu ve všech závodech na Zbirovsku mzda po čtyry až šest týdnů zadržována, že mzda ta nebyla až dosud vyplacena že následkem toho počalo se mezi dělnictvem skutečně jeviti jitření.¹²⁵ Článek velmi detailně popisoval, jak lehkomyšlně a nedbale Strousberg hospodařil, jak okázale přestavoval své sídlo a další podrobnosti. Byli tu jmenovitě uváděni mnozí podnikatelé i výše peněz, které jim dlužil za materiál a další služby. Strousberg měl před krachem neobyčejnou důvěru občanů, byly mu nabízeny půjčky a úvěry. Poté, co se dostal do úpadku, došlo mezi věřiteli k panice a během jediného dne se u hořovického soudu sešlo obrovské množství žalob, ale jak popisoval Arbes: „V pokladnách Strousbergových závodů nenalezeno skutečně žádných peněz.“¹²⁶

Uveřejněná zpráva nebyla podepsaná, ale Arbes sám doložil své autorství v Květech v roce 1888 v článku *Také jednou světem*, který byl později znovu otištěn ve svazku *Literaria*. Vzpomínal zde, jak se náhodně ve vlaku cestou za reportáží dostal k důvěrným informacím o případu Strousberg. Předstíral tehdy, že neumí německy a vyslechl rozhovor dvou do případu zasvěcených úředníků. Zpráva nezpůsobila rozruch jen v Čechách, ale doslova obletěla svět. „Článek, jež jsem napsal o vládním opatření v příčině úpadku Strousbergova, učinil sensaci i za hranicemi – byl jedním velkým listem vídeňským přeložen, nesčítanými jinými listy německými reprodukován –, proputoval pak i v jiných překladech Evropu, načež v překladu anglickém přeplavil se přes oceán do Ameriky a proputoval i tuto.“¹²⁷ Arbesův pravděpodobně největší reportážní úspěch byl přeložen do více jazyků, vždyť krach jednoho z nejmocnějších podnikatelů železničních staveb byl senzací nejen v Čechách.

3.5 Českolipské vězení

Čeští žurnalisté byli zpravidla souzeni v Praze a stejně tak i Arbes, který stál před soudem za protivládní články uveřejněné v Národních listech ve funkci odpovědného redaktora několikrát. V Praze byly rozsudky mírnější

¹²⁵ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 301 (2. listopadu), s. 1.

¹²⁶ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 301 (2. listopadu), s. 2.

¹²⁷ ARBES, Jakub. *Literaria*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Dílo Jakuba Arbese, svazek 19. s. 38.

a obžalovaní zpravidla bývali zproštěni viny. Avšak pět procesů s Národními listy za uveřejněné články na konci roku 1871 a v průběhu roku 1872 se projednávalo na krajském soudě v České Lípě. Předpokládalo se, že v německém pohraničí nebude porota s novináři tolik sympatizovat.¹²⁸

První proces týkající se Národních listů se konal dne 24. července 1872 za tři uveřejněné články *Velkostatkářům*¹²⁹, *Ku charakteristice ústavověrných pomocníků*¹³⁰ a *Také velkostatkář*¹³¹ otištěné v prosinci roku 1871. Obžalováni byli Jakub Arbes jako odpovědný redaktor, Vilém Erben ve funkci vydavatele a tiskař Daniel Sluníčko. K soudu přijel pouze jejich obhájce doktor Čížek. Proces měl zajímavý konec. Při sčítání hlasů o vině či nevině Arbese byl výsledek nerozhodný, ale vyhlášený rozsudek zněl v jeho neprospěch. Doktorem Čížkem byla podána zmateční stížnost a později byl uznán nevinným. Druhá pře s Národními listy dne 28. ledna 1873 už tak šťastný konec neměla. Za přetištění článku *Vědomosti*¹³² o rakouské trůnní řeči z petrohradského listu Birževyja byl Arbes odsouzen k osmi měsícům těžkého žaláře. Erbenovi bylo vyměřeno šest měsíců. Třetí českolipský proces 31. ledna 1873 byl veden kvůli článku o nepovolení pětimilionové půjčky městu Praze.¹³³ Pro Arbese to znamenalo další čtyři měsíce a pro Erbena tři měsíce žaláře navíc. V předposledním procesu dne 4. února 1873 za článek *Strana uchvatitelů*¹³⁴ byl dle obžaloby za tupení a podezírání ústavní strany a tedy porušení veřejného pořádku Arbes odsouzen na další tři týdny. Spolu s ním obžalovaný Erben byl tentokrát osvobozen. Poslední pátá pře Národních listů v České Lípě se konala 7. února 1873 a vztahovala k článkům *Do okolí Vodolky*¹³⁵, *Z Benátek*¹³⁶ a *Z Opočna*¹³⁷. Z posledního procesu vyvázli Arbes i Erben bez trestu, ale i tak si odnesli poměrně vysoké tresty. Celkově byl

---

¹²⁸VOJTÍŠEK, Břetislav a Marie VOJTÍŠKOVÁ. Po stopách Arbesových v České Lípě. In: Redakční kruh při vlastivědném muzeu v České Lípě: *Jakub Arbes a Česká Lípa: vlastivědný sborník*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1964.

¹²⁹*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1871, roč. 11, č. 357 (29. prosince), s. 2.

¹³⁰*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1871, roč. 11, č. 357 (29. prosince), s. 2.

¹³¹*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1871, roč. 11, č. 358 (30. prosince), s. 2.

¹³²*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 14 (15. ledna), s. 2.

¹³³*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 26 (27. ledna), s. 1.

¹³⁴*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 19 (20. ledna), s. 1.

¹³⁵*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 21 (22. ledna), s. 2.

¹³⁶*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 21 (22. ledna), s. 1.

¹³⁷*Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 21 (22. ledna), s. 3.

Arbes odsouzen k dvanácti měsícům a třem týdnům, Vilém Erben pak k devíti měsícům. Dochoval se průvodní dopis k rozsudku adresovaný Národním listům dne 31. května 1873, kde jim bylo nařízeno, aby rozsudek byl oznámen na jejich stránkách.¹³⁸ Proti rozsudkům byla podána odvolání, ale soud rozhodnutí potvrdil a obžalovaní měli nastoupit své tresty 13. července 1873.¹³⁹

Oba žádali, aby si mohli odpykat trest v Praze, ale nebylo jim vyhověno. Vilém Erben byl zatčen v polovině září a Arbes, aby se vyhnul podobnému nepříjemnému opatření, nastoupil trest sám. Po několika dnech skrývání odjel dne 24. září 1873 do České Lípy, aby nastoupil svůj nejdelší pobyt v kriminále. Po příjezdu poslal rodině telegram: „Nezbylo než nastoupiti ihned trest. Pozdrav všem. Erben zdrav, budem pohromadě. Arbes“¹⁴⁰ Procesy byly sledovány a průběh přelíčení pak do podrobností komentovaly Národní listy. Jen rozsudek z posledního procesu otištěný s titulkem *Národní listy před německou porotou českolipskou*¹⁴¹, byl otištěný na celý jeden sloupec.

3.6 Zpět v Národních listech

Přerušená publicistická činnost paradoxně napomohla k přerodu Arbesežurnalisty v Arbese-spisovatele. Dopsal tady *Sivookého démona*, rozepsal *Zázračnou madonu* a pobyt ve vězení ho inspiroval k romanetu *Akrobati*. Ale nedošlo jen k této jediné změně. Po návratu z vězení dne 15. října 1874 už nezastával v Národních listech funkci odpovědného redaktora. Důvodů mohlo být více, jako nejpravděpodobnější se jeví domněnka, že noviny už nepotřebovaly do této funkce člověka, jakým byl Arbes. Už nebylo potřeba bojovníků. Politická situace se zcela lišila od té, která v zemi panovala v době jeho nástupu do vězení v České Lípě. Vstupem mladočechů do politiky v září roku 1874 došlo k rozkolu mezi konzervativními staročechy a liberálními

---

¹³⁸ Příloha H: Průvodní dopis Národním listům ze soudu v České Lípě.

¹³⁹ VOJTÍŠEK, Břetislav a Marie VOJTÍŠKOVÁ. Po stopách Arbesových v České Lípě. In: Redakční kruh při vlastivědném muzeu v České Lípě: *Jakub Arbes a Česká Lípa: vlastivědný sborník*. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1964.

¹⁴⁰ ARBES, Jakub. *Romaneto v listech: korespondence z let 1867–1892*, Praha: Arscei, 2010. Korespondence. s. 68.

¹⁴¹ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1873, roč. 13, č. 37 (8. února), s. 2.

mladočechy.¹⁴² Národní listy dopodrobna informovaly o přípravách na sjezd mladočechů, který proběhl 27. prosince 1874. O den později otiskly v rozsahu tří sloupců resoluci a další informace o průběhu sjezdu nově založené Národní strany svobodomyšlné.¹⁴³

Arbes v průběhu dalších tří let setrval v pozici denního zpravodaje a doplňoval rubriky svých kolegů, když to bylo potřebné. V době nemoci Františka Šimečka psal například soudničky. V roli reportéra se ocitl náhodou, ale štěstí mu přálo a vyneslo mu to velice slavnou reportáž o krachu dr. Strousberga.

Jeho redaktorská práce se rozšiřovala. Na konci dubna roku 1876 převzal rubriku domácí politiky a počátkem června téhož roku ujal se i feuilletonu.¹⁴⁴ Dopátrat se jeho fejetonů, je právě tak obtížné, jako to bylo u jiných příspěvků. Dvě jeho publikace věnující se fejetonům^{145, 146} svým ročením nezapadají do zkoumaného období a není u nich uvedeno, ve kterém periodiku byly otištěny. Arbes mezi drobné črty ve svazku *Literaria*, zařadil dva příspěvky, které byly pod čarou otištěny v rubrice Feuilleton. S jistotou tedy víme, že je autorem fejetonů *Fromont Junior & Risler senior*¹⁴⁷ a *Carlo Gozzi*.¹⁴⁸ Oba fejetony byly spíše recenzí či pozvánkou na divadelní představení opírající se o knižní předlohy. Lehkost fejetonu, tak jak ho známe od jeho redakčního kolegy Jana Nerudy tu chybí. Arbes si toho byl plně vědom a svědčí o tom i jeho úryvek v knize, kterou o svém přítelovi napsal: „Říci o Nerudovi, že je výborný feuilletonista, že on první k nám uvedl a až dosud s nejlepším zdarem pěstoval tento obor v písemnictví českém; říci o něm, že má pro obor ten nadání, vtip a obratnost nejskvělejší, zdá se nám býti právě tak zbytečno, jako kdybychom chtěli o Nerudovi říci, že zná Prahu a vůbec vše, o čem píše, lépe než tisíce jiných.“¹⁴⁹ Ani fejetony otištěné v Národních listech ve zmiňovaném měsíci nenapověděly víc. Většinou jsou označené charakteristickým

¹⁴² MORAVEC, Josef. *Jakub Arbes*. Praha: Svobodné slovo, 1966. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.

¹⁴³ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1874, roč. 14, č. 355 (28. prosince), s. 1.

¹⁴⁴ KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukášik, 1946.

¹⁴⁵ ARBES, Jakub. *Feuilletony I: sebrané spisy, díl XXXIV*. Praha: J. Otto, 1886.

¹⁴⁶ ARBES, Jakub. *Feuilletony II: sebrané spisy, díl XXXVIII*. Praha: J. Otto, 1886.

¹⁴⁷ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1877, roč. 17, č. 18, (19. ledna), s. 1.

¹⁴⁸ *Národní listy*. Praha: Julius Grégr. 1876, roč. 16, č. 337, (6. prosince), s. 1.

¹⁴⁹ ARBES, Jakub. *O Janu Nerudovi*. Praha: Melantrich Praha, s. 128.

Nerudovým trojúhelníčkem $\triangle$, nejsou podepsané nebo jsou podepsané iniciálami pisatele, případně nevyšly vůbec. Arbesovy dvě nejznámější novinářské značky, do trojúhelníku seskládané hvězdičky $\ast\ast$ a matematické rovnítko $=$, se v nejbližších týdnech od předání rubriky, neobjevily. Není tam ani žádný z téměř sedmdesáti známých pseudonymů.¹⁵⁰ Z výše uvedených důvodů, zde není zařazena samostatná obsáhlejší kapitola věnující se fejetonům.

Počátkem prosince 1877 dostal Arbes od Julia Grégra výpověď z Národních listů. Grégr v dopise jako hlavní důvod uvádí úsporná opatření, ale pravd může být více:

„Ctěný kolego!

Poměry mého závodu nutí mne, abych činil redukce do nejkrajnější možnosti. Jste obětí těchto nezbytných redukcí. Po těžkém boji musel jsem se konečně odhodlat dáti Vám výpověď z redakce. Nečinite mi výčitky, trpím sám tím velice. O Nový rok vypořádá se s Vámi administrace; do té doby raďte vytrvat při svém nynějším resortu. Jakmile se finanční poměry listu zlepší, přičiním se dle možnosti, abych Vám nahradil, co Jste výpovědí touto utrpěl. Děkuju Vám vřele za výtečné a obětavé služby, jež Jste během let prokázal Národním listům, prosím, abyste mi laskavě zachoval přátelskou kolegiálnost. Vám vřele oddaný dr. Julius Grégr“¹⁵¹

Přikláním se k názoru Karla Krejčího, který se domnívá, že se Arbes stal velmi nepohodlným pro novou linii politických špiček v době, kdy se poslanci chystali ke vstupu do říšské rady a kdy rostly obavy ze sílícího dělnického hnutí. Arbesův sympatizující postoj k tomuto hnutí se rozcházel s oficiální politikou české buržoazie, která stále silněji inklinovala opačným směrem. Po výpovědi z Národních listů už Arbes nezakotvil na delší období v žádném stálém místě. Svou rodinu živil honoráři, které dostával za literární a publicistické práce uveřejňované v různých časopisech.¹⁵²

---

¹⁵⁰ Kolektiv autorů. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. I/A–G*. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0797-0.

¹⁵¹ Příloha I: Rukopis výpovědi J. Grégra Arbesovi ze dne 3. prosince 1877.

¹⁵² KREJČÍ, Karel. *Kapitoly o Jakubu Arbesovi*. Praha: Československý spisovatel, 1955.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat žurnalistický přínos Jakuba Arbese v redakci Národních listů v letech 1868–1877. Dále pak ozřejmit, co vedlo majitele listu Julia Grégra k tomu, aby tehdy začínajícího novináře, obsadil do pozice odpovědného redaktora a později, po téměř deseti letech, mu dal výpověď.

Na základě studia literatury a článků Jakuba Arbese uveřejněných v Národních listech jsem došla k názoru, že byl na místo odpovědného redaktora přijat spíše pro své charakterové vlastnosti a osobní postoje než pro samotnou práci novináře. Svůj úsudek opírám i o zjištění, že Arbes přispíval do méně významných rubrik, jako byly například denní zprávy. Navíc v době, kdy zde působil, měly Národní listy vynikající zkušené novináře a spisovatele, mezi něž patřili Vincenc Vávra Haštalský, Karel Sladkovský, Jan Neruda a další. I to potvrzuje mou domněnku, že Julius Grégr přijal Arbese s jiným záměrem – aby ho v době tvrdých perzekučních opatření využil jako člověka, který dokáže v zájmu svého zaměstnavatele vzdorovat mnoha obviněním před soudem a neztratí přitom tvář, jako zástupce významného periodika, které v bouřlivých revolučních dobách druhé poloviny 19. století hrálo tak významnou úlohu. Publikování zpráv o soudních přelíčeních přinášelo Národním listům další čtenáře a sehrálo tak důležitou roli v období, kdy Češi usilovali o národní sebeurčení v rámci Rakouského císařství.

Vyhledávání Arbesových příspěvků komplikovala ta skutečnost, že články většinou nebyly podepsané ani označené novinářskou značkou. Ačkoliv Lexikon české literatury uvádí bezmála sedmdesát Arbesových pseudonymů, v Národních listech se prakticky neobjevují. Pomůckou pro určení původnosti jeho článků byly především dvě knihy, kam Arbes osobně vybral některé své publikované články. Drobné črty vyšly ve svazku Literaria, soudničky pak v cyklu Z pražského paláce spravedlnosti. Soudničky a drobné črty zde byly redakčně upravovány, proto se staly pouhým vodítkem a v této práci je cituji v přesném znění tak, jak byly otištěny v jednotlivých číslech Národních listů.

Další komplikací je, že se stále ještě nejsou zpracovány rukopisné materiály uložené v pozůstalosti Jakuba Arbese. Ani sám Arbes při sestavování kroniky z novinových výstřižků z let 1869–1873¹⁵³ své příspěvky neoznačil.

Daná problematika dle mých zjištění nebyla doposud samostatně řešena. I obsáhlé monografické práce se věnují spíše Arbesovi spisovateli než jeho žurnalistické činnosti. Publikace Jakub Arbes novinář od Jaroslavy Janáčkové je výjimkou, přesto ani zde nebylo a nemohlo být z výše uvedených důvodů řečeno vše podstatné. Arbesovo působení v Národních listech by mohlo být po zpracování jeho rukopisných podkladů analyzováno mnohem podrobněji v samostatné monografii.

---

¹⁵³ ARBES, Jakub. *Perzekuce lidu českého v letech 1869–1873*. Praha: Fran. Bačkovský, 1896.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ARBES, Jakub. *Akrobati*. 1. vyd. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, [psáno roku 1878]. s. 163.

ARBES, Jakub. *Feuilletony I: sebrané spisy, díl XXXIV*. Praha: J. Otto, 1886.

ARBES, Jakub. *Feuilletony II: sebrané spisy, díl XXXVIII*. Praha: J. Otto, 1886.

ARBES, Jakub. *Kandidáti existence*. 7. vyd. Praha: Odeon, 1966. Česká klasická próza. Dostupné také z:
<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/12258107>.

ARBES, Jakub. *Literaria*. 2. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1954. Dílo Jakuba Arbese, svazek 19. s. 410.

ARBES, Jakub. *O Janu Nerudovi*. 1. vyd. Praha: Melantrich Praha, 1952. s. 213.

ARBES, Jakub. *Okolí Prahy*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. Dílo Jakuba Arbese, svazek 29. s. 338.

ARBES, Jakub. *Perzekuce lidu českého v letech 1869–1873*. Praha: Fran. Bačkovský, 1896. s. 116. Dostupné také z:
<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/1083434>.

ARBES, Jakub. *Romaneto v listech: korespondence z let 1867–1892*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2010. Korespondence. s. 224. ISBN 978-80-7420-006-9.

ARBES, Jakub. *Sivooký démon*. 4. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956. Dílo Jakuba Arbese, svazek 22. s. 312.

BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky: I. díl. Český periodický tisk do roku 1918*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1981. s. 296.

BERÁNKOVÁ, Milena. *Hlas, 1862–1865: vznik, vývoj a politické zaměření*. Praha: Ústav pro teorii a dějiny hromadných sdělovacích prostředků Univerzity Karlovy, 1970. s. 262.

EFMERTO VÁ, C. Marcela. *České země v letech 1848–1918*. 1. vyd. Praha: Libri, 1998. s. 463. ISBN 80-859-8347-8.

GRÉGR, Eduard. *Historie rodiny*. [Praha: Grégr], 1996. s. 216. ISBN 80-902023-1-4.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Doslov. In: [František Šimeček a kol.], [Medailonky aut. Hana Chovancová], [aut. dosl. Jaroslava Janáčková]: *České soudničky aneb Copak je to platný: výbor ze soudniček českých autorů*. 1. vyd. v tomto souboru. Praha: Lika klub, Euromedia Group, 2002. s. 183. ISBN 80-86069-19-2.

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Jakub Arbes novinář*. 1. vyd. Brno: Novinář, 1987. Osobnosti české a slovenské žurnalistiky. s. 230.

KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Moravská Ostrava, Praha: Lukasík, 1946. s. 427.

KREJČÍ, Karel. *Kapitoly o Jakubu Arbesovi*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1955. s. 129.

Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. I/A–G. 1. vyd. Praha: Academia, 2000. s. 900. ISBN 80-200-0797-0.

MORAVEC, Josef. *Jakub Arbes*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1966. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. s. 175.

PERNES, Jiří. *Pod habsburským orlem: České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Brána, 2011. s. 205. ISBN 80-7243-123-4.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 694.

URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. s. 323. ISBN 80-7106-500-5.

VOJTÍŠEK, Břetislav a Marie VOJTÍŠKOVÁ. Po stopách Arbesových v České Lípě. In: Redakční kruh při vlastivědném muzeu v České Lípě: *Jakub Arbes a Česká Lípa: vlastivědný sborník*. 1. vyd. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1964. s. 44.

VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla. Vliv Národních listů na utváření českého veřejného mínění ve 2. polovině 19. století. In: VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla a Milan Řepa: *Bratři Grégrové a česká společnost ve druhé polovině 19. století*. Praha: Grégr, Historický ústav AV ČR, 1997. s. 189. ISBN 80-902023-7-3.

Prameny – Národní listy

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1861, roč. 1, č. 1. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1868, roč. 8, č. 184. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1869, roč. 9, č. 121. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1869, roč. 9, č. 322. ISSN 1214–1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1870, roč. 10, č. 197. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1871, roč. 11, č. 357. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1871, roč. 11, č. 358. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 14. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 19. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 21. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1872, roč. 12, č. 26. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1873, roč. 13, č. 37. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1873, roč. 13, č. 58. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1874, roč. 14, č. 355. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 157. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1875, roč. 15, č. 301. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1876, roč. 16, č. 337. ISSN 1214-1240.
Národní listy. Praha: Julius Grégr. 1877, roč. 17, č. 18. ISSN 1214-1240.

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1861–1941. ISSN 1214–1240. Dostupné také na: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/1452626>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Národní listy vycházely bez přerušení 80 let (1861–1941)	I
Příloha B – Fotografie asi třicetiletého Jakuba Arbese	II
Příloha C – Jakub Arbes zobrazen jako král Mahábháráty	III
Příloha D – Arbesovy poznámky uložené v Literárním archivu PNP	IV
Příloha E – Smíchovan – Arbesem ručně psaný časopis	V
Příloha F – První číslo Národních listů vyšlo 1. ledna 1861 (strana 1)	VI
Příloha G – První číslo Národních listů vyšlo 1. ledna 1861 (strana 2)....	VII
Příloha H – Průvodní dopis Národním listům ze soudu v České Lípě.....	VII
Příloha I – Výpověď z Národních listů podepsaná dr. Juliem Grégrem (1. část)	IX
Příloha J – Výpověď z Národních listů podepsaná dr. Juliem Grégrem (2. část)	X
Příloha K – Podobizna Jakuba Arbese na poštovní známce	XI
Příloha L – Tiskárna Dr. Ed. Grégr a syn, Hálkova ulice 2, Praha 2	XII
Příloha M – Hrob Jakuba Arbese a jeho rodiny	XIII

PŘÍLOHY

Příloha A – Národní listy vycházely bez přerušení 80 let (1861–1941)

Národní listy – vydával nakladatel Julius Grégr v Praze: vycházely od ročníku 1 (1. 1. 1861, č. 1) do ročníku 81 (14. 5. 1941), deník od 1883, č. 1: 2 krát denně.

Národní listy v pondělí ráno: Pondělí Národních listů a národa - vycházely od 19. 1. 1939 – zastaveny na 3 dny 16. 7. 1939 s výstrahou, zastaveny na 5 dnů 31. 8. 1939, ale zákaz zrušen 1. 9. 1939 – 13. 5. 1941, týdeník. Předcházely Pondělník Národních listů a Národa.

Národní listy: V pondělí ráno. Ústřední list Národního souručenství – vydává v Praze Pražská akciová tiskárna, vycházely od 1. ledna 1940 – 12. květen 1941, do č. 19, týdeník, předcházely Pondělník Národních listů a Národa.

Národní listy: Večerní vydání – vydává v Praze Pražská akciová tiskárna, vycházely od roč. 59 (2. leden 1919) – roč. 81 (14. květen 1941, do č. 133), deník.

Národní listy: Večerník – vycházely od 9. 10. 1931 – 26. 1. 1941, deník, vydávání zastaveno 17., 18., 19. 7. 1939, zast. 1. 5. 1939 – 1. 9. 1939. Předcházely Národní večerník, dále vycházel pod názvem: Večerník Národních listů.

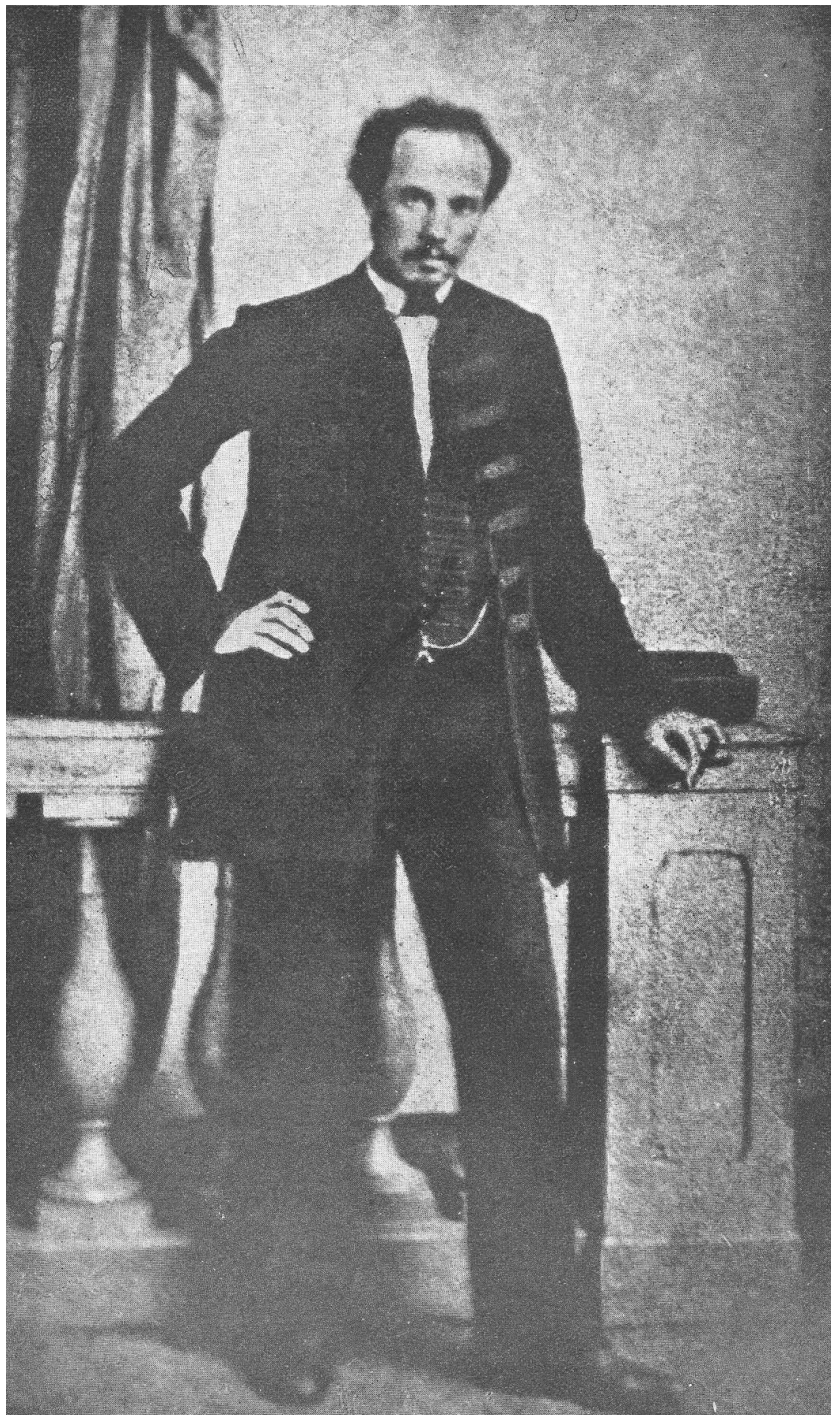
V době zastavení Národních listů v letech 1868–1869 vycházely náhradou **Naše listy** a **Národní noviny**. Formální změna názvu vždy byla dopředu čtenářům oznámena.

Zdroj: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/1452626>

Příloha B – Fotografie asi třicetiletého Jakuba Arbese

Fotografie Jakuba Arbese přibližně z doby, kdy nastoupil do Národních listů.

Zdroj: KREJČÍ, Karel. *Jakub Arbes: život a dílo*. Mor. Ostrava-Praha: Lukasík, 1946, obrazová příloha.

Příloha C – Jakub Arbes zobrazen jako král Mahábháráty

Kresbu vytvořil Karel Krejčík.

Zdroj: ARBES, Jakub. *Romaneto v listech: korespondence z let 1867–1892*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2010. Korespondence. ISBN 978-80-7420-006-9.

Příloha D – Arbesovy poznámky uložené v Literárním archivu PNP

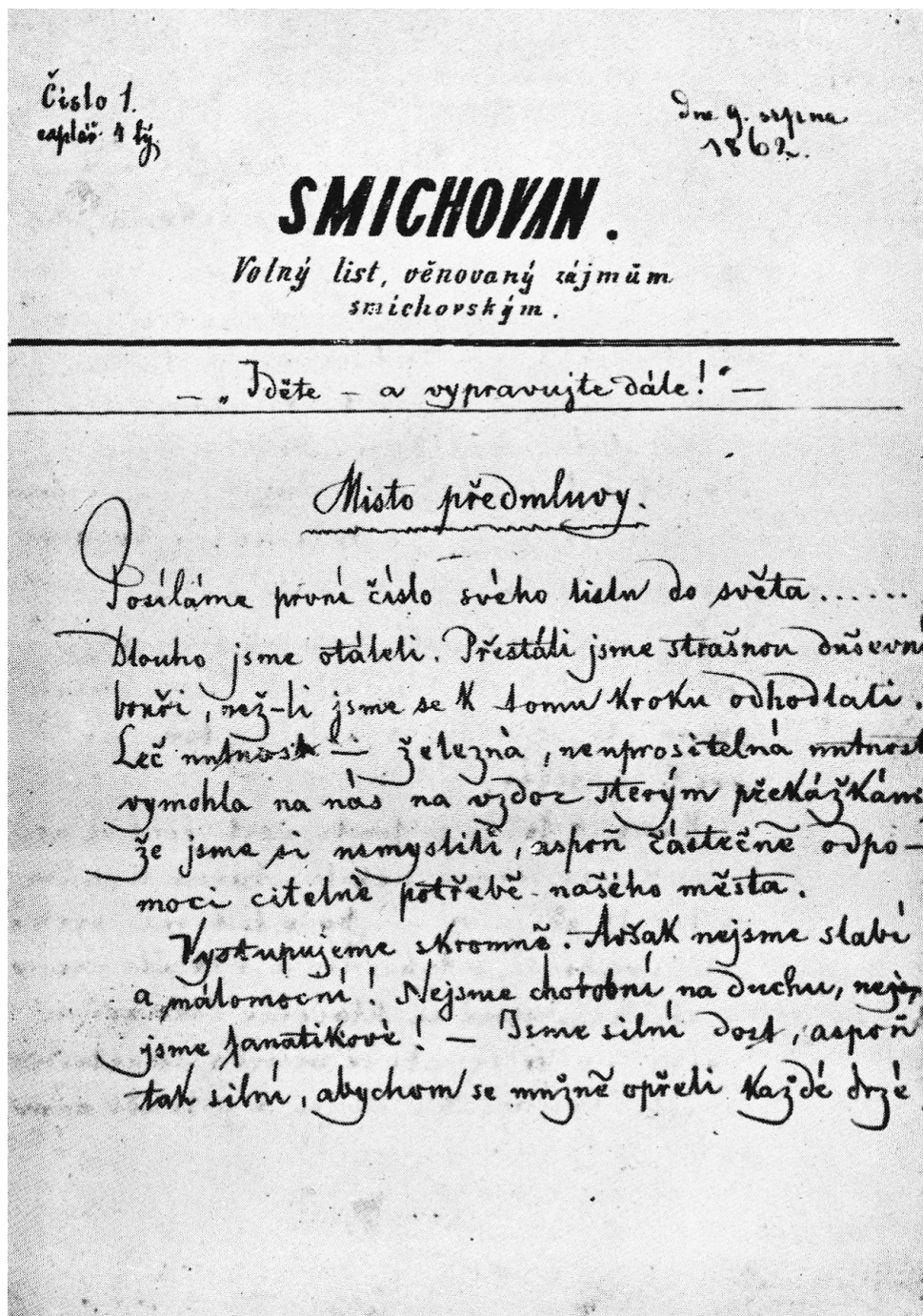
Snímek pořízený pracovníky Literárního archivu Památníku národního písemnictví na začátku zpracování rozsáhlého fondu Jakuba Arbesa. Značná část je věnovaná divadlu, neboť zamýšlel napsat dějiny divadla. Fond Jakuba Arbesa je až do roku 2014 nepřístupný.

Zdroj: PAMÁTNÍK NÁRODNÍHO PÍSEMŇICTVÍ. *Jakub Arbes a jeho kartotéka*. [cit. 2012-01-07]. Dostupné z: <http://www.pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/cs/aktualne-z-cinnosti-pnp-literarni-archiv.php>

Příloha E – Smíchovan – Arbesem ručně psaný časopis

Jeden z prvních Arbesových pokusů o žurnalistiku. Dochovalo se pouze toto vydání.

Zdroj: MORAVEC, Josef. *Jakub Arbes*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1966. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. s. 16.

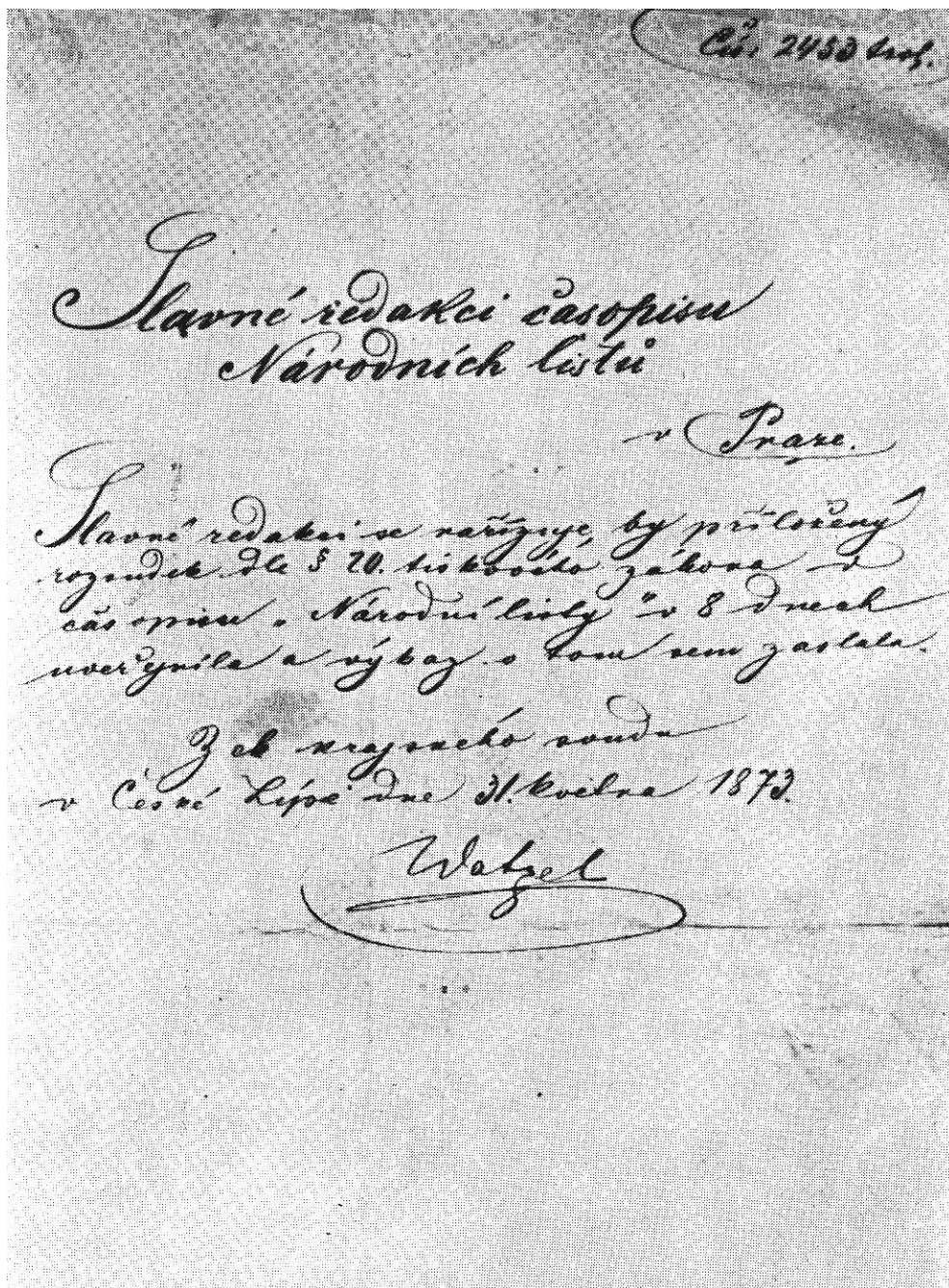

Příloha H – Průvodní dopis Národním listům ze soudu v České Lípě

Žádost českolipského krajského soudu o zveřejnění rozsudků nad Arbesem v Národních listech.

Zdroj: Redakční kruh při vlastivědném muzeu v České Lípě: *Jakub Arbes a Česká Lípa: vlastivědný sborník*. 1. vyd. Liberec: Severočeské krajské nakladatelství, 1964. obrazová příloha.

**Příloha I – Výpověď z Národních listů podepsaná dr. Juliem Grégrem
(1. část)**

Výpověď určená Jakubu Arbesovi, ze dne 3. prosince 1877.

L.A.
1937/408.

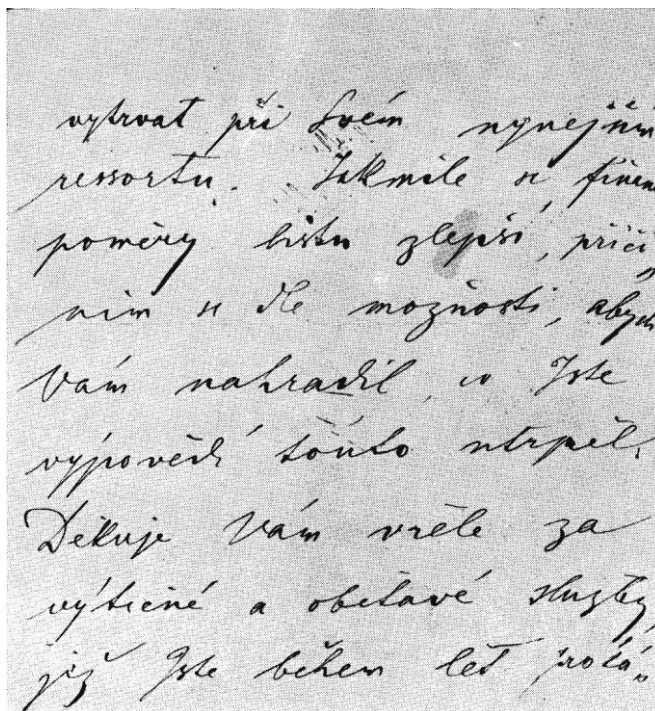
Děť! Kolego!

Poměry mého závěru nutí mne ačbyh civil retribuce do nejkrasší možnosti. Me obětí těchto nezbytých retribucí. Po těžké boji musel jsem se konečně odhodat. Děť! Vaši výpověď v redakce. Nicméně mi vyčítky, kupím sám sám velice. O nový rok vy poráda' a Vaši administrace; do se' soby rade'.

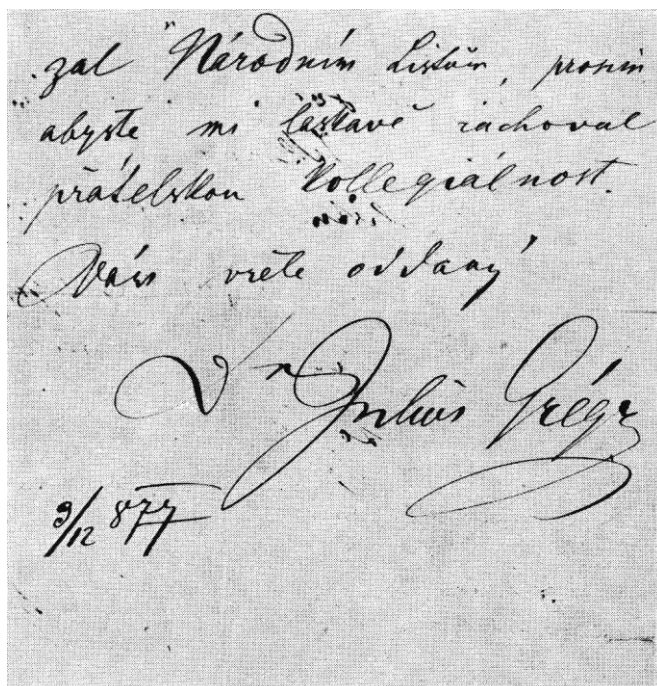
Zdroj: MORAVEC, Josef. *Jakub Arbes*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1966. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. s. 64.

**Příloha J – Výpověď z Národních listů podepsaná dr. Juliem Grégrem
(2. část)**

Výpověď určená Jakubu Arbesovi, ze dne 3. prosince 1877.

vypovídat při svém nynějším
resortu. Takmile u finančních
poměrůh bítu zlepší, přičemž
nim u se možnosti, abych
vám nahradil, u to
výpověď soulo utrpěl.
Děkuj vám vrěte za
vyštkiné a obětavé služby,
jež jste během let „prolá“

zal „Národním listům, prosím
abyste mi řádkově zachoval
přátelskou kolegialnost.
Děkuj vrěte oběma“
Dr. Julius Grégr
3/12 877

Zdroj: MORAVEC, Josef. *Jakub Arbes*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1966.
Odkazy pokrokových osobností naší minulosti. s. 65.

Příloha K – Podobizna Jakuba Arbesa na poštovní známce

Slavný smíchovský rodák se dostal i na poštovní známku. Známkou navrhl V. Sivko, vyryl B. Housa. Datum vydání 2. 7. 1955.

Zdroj: INFOFILA. Magazín o filatelii. Infofila.cz [online] © 2002 - 2012 [2012-02-14]. Dostupné z: <http://www.infofila.cz/vyznamne-osobnosti-vedy-a-kultury-jakub-arbes-s-3-d-1-id-1577-cenik-znamek>

Příloha L – Tiskárna Dr. Ed. Grégr a syn, Hálkova ulice 2, Praha 2

Zdroj: Věra Slavíková, foto dne 16. července 2011

Příloha M – Hrob Jakuba Arbese a jeho rodiny

Hřbitov Malvazinky v Praze 5. Anděla na rodinném náhrobku vytvořil Arbesův přítel Josef Strachovský po smrti jeho syna Edgara.

Zdroj: Věra Slavíková, foto dne 5. srpna 2011

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Věra Slavíková

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: Kombinované studium

Název práce: Jakub Arbes na stránkách Národních listů (1868–1877)

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 47

Celkový počet stran příloh: 13

Počet titulů české literatury a pramenů: 25

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: Mgr. Anna Huliciusová